



COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog prijevoda dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Agent of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de re-publier cette traduction a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

U predmetu Abdulaziz, Cabales i Balkandali¹

Europski sud za ljudska prava, odlučujući na plenarnoj sjednici u skladu s člankom 50. Poslovnika Suda, u vijeću sastavljenom od sljedećih sudaca:

g. G. Wiarda, predsjednik
g. R. Ryssdal,
g. J. Cremona,
g. Thór Vilhjálmsson,
g. W. Ganshof van der Meersch,
g. D. Evrigenis,
g. F. Gölcüklü,
g. F. Matscher,
g. L.-E. Pettiti,
g. B. Walsh,
Sir Vincent Evans,
g. C. Russo,
g. R. Bernhardt,
g. J. Gersing,

te g. M.-A. Eissena, tajnika i g. H. Petzolda, zamjenika tajnika,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost održanog 27. i 28. rujna, te 24. studenoga 1984. i 23. i 24. travnja 1985. godine,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena 24. travnja 1985. godine:

Napomena tajnika:

¹ Predmet nosi broj 15/1983/71/107-109. Druga brojka označava godinu u kojoj je predmet proslijeđen Sudu, a prva mjesto koje on zauzima na popisu predmeta proslijeđenih te godine. Zadnje dvije brojke označavaju mjesto koje predmet zauzima na popisu predmeta odnosno na popisu zahtjeva (upućenih Komisiji) na temelju kojih je pokrenut postupak, a koji su Sudu proslijeđeni od njegovoga osnivanja.

POSTUPAK

1. Ovaj je predmet Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") dana 14. listopada 1983., unutar tromjesečnog roka predviđenog člankom 32., stavkom 1. i člankom 47. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija"). Postupak u predmetu pokrenut je na temelju tri zahtjeva (br. 9214/80, 9473/81 i 9474/81) protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske koje su 1980. i 1981. godine gđa Nargis Abdulaziz, gđa Arcely Cabales i gđa Sohair Balkandali podnijele Komisiji na temelju članka 25. Prilikom podnošenja zahtjeva gđa Abdulaziz bila je ili bez državljanstva ili državljanka Malavija, gđa Cabales bila je državljanka Filipina, a gđa Balkandali bila je državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija.

Gđa Abdulaziz, koja je na početku bila označena slovom X., naknadno je pristala da se njen identitet otkrije.

Kako je objašnjeno u stavku 48. ove presude, tijekom postupka pred Sudom postavilo se pitanje valjanosti braka druge podnositeljice zahtjeva. Iz praktičnih će se razloga o njoj u čitavoj ovoj presudi govoriti kao o "gđi Cabales".

2. Komisija se u zahtjevu pozvala na članke 44. i 48. i na izjavu kojom je Ujedinjena Kraljevina priznala obvezatnu nadležnost Suda. U tom se zahtjevu tražilo da Sud donese odluku o postojanju povreda članka 3., članka 8. (zasebno ili zajedno s člankom 14.) i članka 13.

3. U odgovoru na upit postavljen na temelju pravila 33., stavka 3. (d) Poslovnika Suda, podnositeljice zahtjeva su izjavile da žele sudjelovati u postupku koji je bio u tijeku pred Sudom i imenovala odvjetnika koji će ih zastupati (pravilo 30.).

4. U vijeće od sedam sudaca koje je trebalo konstituirati ušli su, kao *ex officio* članovi, Sir Vincent Evans, izabrani sudac britanskoga državljanstva (članak 43. Konvencije) i g. M. Wiarda, predsjednik Suda (pravilo 21., stavak 3. (b)). Dana 27. listopada 1983. godine, predsjednik je, u nazočnosti tajnika, ždrijebom odabrao imena petorice ostalih članova, a to su g. R. Ryssdal, g. W. Ganshof van der Meersch, g. G. Lagergren, g. L. Liesch i g. R. Macdonald (članak 43. *in fine* Konvencije i pravilo 21., stavak 4.).

5. G. Wiarda, koji je preuzeo dužnost predsjednika vijeća (pravilo 21., stavak 5.) savjetovao se, putem tajnika, sa zastupnicom Vlade Ujedinjene Kraljevine ("Vlada"), izaslanikom Komisije i punomoćnikom podnositeljica zahtjeva o potrebi provođenja pismenog postupka (pravilo 37., stavak 1.). Dana 10. studenoga 1983. godine odredio je da naprijed navedena zastupnica i punomoćnik trebaju do 10. veljače 1984. godine podnijeti svaki svoje očitovanje, te da izaslanik Komisije ima pravo podnijeti odgovor na očitovanje u roku od dva mjeseca nakon što mu tajnik dostavi onaj od naprijed navedenih dokumenata koji je zadnji podnesen. Predsjednik se naknadno suglasio s produženjem roka određenog Vladi do 9. ožujka 1984. godine, te roka određenog podnositeljicama zahtjeva do 30. ožujka 1984. godine.

Vladino očitovanje je podneseno tajništvu 12. ožujka, dok je očitovanje podnositeljica zahtjeva podneseno 30. ožujka 1984. godine. Dopisom od 15. svibnja tajnik Komisije obavijestio je tajnika da će izaslanik svoje očitovanje iznijeti na raspravi.

6. Dana 22. svibnja 1984. godine vijeće je, na temelju pravila 50., odlučilo odmah ustupiti nadležnost Sudu u plenarnoj sjednici.

7. Nakon što se, putem tajnika, savjetovao sa zastupnicom Vlade, izaslanikom Komisije i punomoćnikom podnositeljica zahtjeva, predsjednik je 28. svibnja naložio da će usmeni postupak započeti 25. rujna 1984.

8. Javna je rasprava održana zakazanog datuma u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu. Sud je neposredno prije početka rasprave održao pripremni sastanak.

Sudu su pristupili:

(a) za Vladu

gđa A. Glover, pravna savjetnica, Ministarstvo vanjskih poslova, Lord Rawlinson, Q.C.	zastupnica,
g. J. Laws, odvjetnik (<i>Barrister-at-Law</i>)	punomoćnik,
gđa S. Evans, Ministarstvo unutarnjih poslova, gđa J. Reisz, Ministarstvo unutarnjih poslova, g. R. Fries, Ministarstvo unutarnjih poslova,	savjetnici;

(b) za Komisiju

g. J. A. Carrillo,	izaslanik,
--------------------	------------

(c) za podnositeljice zahtjeva

g. M. Beloff, Q.C. Prof. R. Higgins g. S. Grosz	punomoćnik, odvjetnik (<i>Solicitor</i>).
---	--

Sud je saslušao obraćanja Lorda Rawlinsona u ime Vlade, g. Carrilla u ime Komisije i g. Beloffa u ime podnositeljica zahtjeva, kao i njihove odgovore na pitanja koja im je postavio Sud i nekoliko njegovih članova.

9. Na različite dane između 27. srpnja 1984. godine i 8. veljače 1985. godine, tajništvo je od Vlade, podnositelja zahtjeva i od Komisije zaprimilo odgovore na pitanja koja je Sud 7. kolovoza 1984. godine postavio onima koji su pristupili pred njega, te je zaprimilo i daljnje podneske i očitovanja kao i određene druge dokumente.

ČINJENICE

10. Podnositeljice zahtjeva imaju zakonito i trajno prebivalište u Ujedinjenoj Kraljevini. U skladu s pravilima o useljavanju koja su bila na snazi u relevantno vrijeme, g. Abdulazizu, g. Cabalesu i g. Balkandaliju, kao njihovim muževima, nije bilo dopušteno ostati s njima odnosno pridružiti im se u toj zemlji. Podnositeljice zahtjeva tvrdile su kako su zbog toga bile žrtve diskriminacije na temelju spola, rase, a u slučaju gđe Balkandali, i rođenja, te kako je došlo do povrede članka 3. Konvencije i članka 8., zasebno ili zajedno s člankom 14.. Navele su nadalje kako, protivno članku 13., nije postojalo nikakvo djelotvorno domaće pravno sredstvo u odnosu na te zahtjeve.

I. Domaće pravo i praksa

A. Povijest i pozadina

11. Razvoj kontrole useljavanja u Ujedinjenoj Kraljevini treba promatrati u svjetlu povijesti Britanskoga carstva i odgovarajućeg razvoja događaja u zakonima o državljanstvu. Na početku su sve osobe rođene u Ujedinjenoj Kraljevini ili dominionima odnosno koje su imale točno određenu vezu s njima dugovale lojalnost Kruni i bile britanski podanici (*British subjects*). Zajedničko britansko državljanstvo bilo je, međutim, teško uskladiti s neovisnošću zemalja koje su imale samoupravu, članicama Zajednice naroda (*Commonwealth*), u koju se transformiralo Carstvo. Kako su postajali neovisni, razni teritoriji o kojima je riječ uvodili su vlastite zakone o državljanstvu. Međutim, u svrhu prava Ujedinjene Kraljevine, osobe s državljanstvom neke neovisne zemlje u okviru Zajednice naroda zadržale su poseban status, poznat pod nazivom "britanski podanik" ili "državljanin Zajednice naroda" (ti su izrazi istoznačni). Taj su status imali i "državljanin Ujedinjene Kraljevine i Kolonija". Do 1. siječnja 1983. godine to se državljanstvo, ukratko rečeno, stjecalo rođenjem na području Ujedinjene Kraljevine ili neke od preostalih ovisnih zemalja (*dependencies*), po ocu koji ima to državljanstvo, prirođenjem ili upisom (Zakon o britanskom državljanstvu iz 1948. godine).

12. Dok su stranci tijekom dugog razdoblja stalno podlijevali strogoj kontroli useljavanja, to se nije odnosilo i na državljane Zajednice naroda koji su do 1962. godine, bez obzira na svoje lokalno državljanstvo, svi mogli slobodno ulaziti u Ujedinjenu Kraljevinu radi zaposlenja ili trajnog prebivanja, bez ikakvih ograničenja. Zbog naglog porasta priljeva useljenika, posebno 1960. i 1961. godine, i posljedične opasnosti da stopa useljavanja nadmaši sposobnosti zemlje da te useljenike prihvati, situacija se korjenito promijenila. Zakonom o useljenicima iz Zajednice naroda iz 1962. godine, a potom i Zakonom o useljenicima iz Zajednice naroda iz 1968. godine ograničeno je pravo ulaska određenim kategorijama državljana Zajednice naroda, uključujući i državljane Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koji nisu imali bliske veze s Britanijom, te je nad njima uvedena kontrola useljavanja.

B. Zakon o useljavanju iz 1971. godine

13. Postojeći zakoni o useljavanju izmijenjeni su i zamijenjeni Zakonom o useljavanju iz 1971. godine ("Zakon iz 1971."), koji je stupio na snagu 1. siječnja 1973. godine. Jedna od njegovih glavnih svrha bila je izjednačiti kontrolu useljavanja nad ulazećim državljanima Zajednice naroda koji nemaju bliske veze s Britanijom s odgovarajućim

pravilima za strance. Zakonom su, u svrhu useljavanja, utvrđene dvije nove kategorije osoba, a to su oni koji imaju pravo prebivanja (*right of abode*) u Ujedinjenoj Kraljevini ("patriali" – *patrials*) i oni koji to pravo nemaju ("ne-patriali" – *non-patrials*).

14. "Patriali" nisu podlijevali kontroli useljavanja. Namjera je bila status "patriala" priznati državljanima Zajednice naroda koji su "pripadali" Ujedinjenoj Kraljevini, te se on, ukratko govoreći, dodjeljivao (na temelju članka 2. Zakona iz 1971.) sljedećim osobama:

(a) državljanima Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koji su to državljanstvo stekli rođenjem, posvojenjem, prirođenjem ili upisom na Britanskim otocima (to jest, u Ujedinjenoj Kraljevini, Kanalskim otocima i Otoku Man) ili su bili djeca ili unuci bilo koje takve osobe;

(b) državljanima Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koji su u bilo koje vrijeme na Britanskim otocima bili nastanjeni u razdoblju od barem pet godina;

(c) drugim državljanima Zajednice naroda koji su bili djeca osoba koje državljanstvo Ujedinjene Kraljevine i Kolonija imaju na temelju rođenja na Britanskim otocima;

(d) ženama, državljkankama Zajednice naroda, koje su u tom trenutku ili prije bile udane za muškarca koji spada u bilo koju od prethodnih kategorija.

15. Na temelju članka 1. (2) Zakona iz 1971. "ne-patriali" (bilo da je riječ o državljanima Zajednice naroda ili strancima) "mogu živjeti, raditi i nastaniti se u Ujedinjenoj Kraljevini na temelju dopuštenja i podliježu onom režimu i kontroli svog ulaska, boravka i izlaska iz Ujedinjene Kraljevine koji su nametnuti" Zakonom.

Osim nekih izuzetaka koji nisu mjerodavni za ovaj predmet, "ne-patrial" ne smije ući u Ujedinjenu Kraljevinu ako ne dobije dozvolu za to (članak 3. (1)). Takva mu se dozvola (odnosno, dozvola ostanka, ukoliko se već nalazi u zemlji) može izdati ili na određeno, ili na neodređeno vrijeme. U slučaju izdavanja dozvole na određeno vrijeme, ta dozvola može podlijevati uvjetima kojima se ograničava zapošljavanje ili nameće obveza prijavljivanja policiji odnosno i jedno i drugo (*ibid.*). Kad se izda ograničena dozvola ulaska ili ostanka, ona se naknadno može promijeniti, bilo u pogledu o njenog trajanja ili uvjeta koji se na nju primjenjuju. Međutim, ako se ograničenje trajanja ukine, prestaju važiti i svi uvjeti koji se na tu dozvolu primjenjuju (članak 3. (3)). Ovlašt dati ili odbiti dozvolu ulaska imaju imigracijski službenici, dok ovlašt izdavanja ili mijenjanja dozvole ostanka može vršiti samo ministar unutarnjih poslova (članak 4. (1)).

C. Pravila o useljavanju

16. Na temelju članka 3. (2) Zakona iz 1971., ministar unutarnjih poslova obavezan je s vremena na vrijeme Parlamentu podnijeti izvješće o pravilima, ili o svim njihovim izmjenama, koje je donio u pogledu prakse koju treba slijediti u provedbi Zakona na području reguliranja ulaska u Ujedinjenu Kraljevinu i boravka u njoj. Ta pravila sadrže upute imigracijskim službenicima o tome kako trebaju vršiti svoje zakonske diskrecijske ovlasti koje im daje Zakon i opisuju na koji će način ministar unutarnjih poslova vršiti svoje vlastite ovlasti kontrole nakon ulaska. Pravila trebaju urediti primanje osoba koje dolaze u svrhu zapošljavanja, ili u svrhu studiranja ili kao posjetitelji, odnosno kao uzdržavani članovi obitelji osoba koje zakonito borave u Ujedinjenoj Kraljevini ili u nju zakonito ulaze, ali za te se kategorije ne trebaju donositi jedinstvena pravila, te se u obzir može posebno uzeti

državljanstvo ili nacionalnost (članci 1.(4) i 3. (2)). Tako se različita pravila mogu donositi i donose se za državljane država članica Europske ekonomske zajednice na temelju prava Zajednice, a irski se državljani nalaze u posebnom položaju.

17. Pravila podliježu postupku negativne rezolucije prema kojem, ako u roku od četrdeset dana nakon što je ministar unutarnjih poslova podnio izvješće jedan od domova Parlamenta donese rezoluciju o neslaganju s izvješćem, ministar je obvezan što je prije moguće izvršiti one promjene koje mu se u dotičnim okolnostima čine potrebnima i izmijenjena pravila podnijeti Parlamentu u roku od četrdeset dana od donošenja te rezolucije (članak 3. (2)). Izvješće o tako izmijenjenim pravilima podliježe istom postupku kao i izvorno izvješće. Zbog trajne naravi donošenja odluka od strane imigracijskih službenika, negativna rezolucija ne opoziva izvorno podneseno izvješće. Ono se počinje primjenjivati kad je doneseno ili na datum koji je u njemu predviđen i ostaje na snazi sve dok ne bude zamijenjeno.

18. Točan pravni status pravila donekle je složen. To je pitanje razmatrao Žalbeni sud u predmetu *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Hosenball* [1977] 3 All England Law Reports 452, kad je Lord Denning MR rekao:

"[Pravila ministra unutarnjih poslova] nisu pravna pravila. To su praktična pravila koja služe kao smjernica imigracijskim službenicima i sudištima zaduženim za provedbu [Zakona iz 1971.]. Na njih se mogu pozivati (što često i čine) stranke pred sudovima u predmetima koji se tiču useljavanja. U određenoj ih mjeri sudovi moraju uzimati u obzir jer u sâmom Zakonu, posebno u članku 19., postoje odredbe koje predviđaju da se žalbe uložene žalbenome sucu moraju dozvoliti ako pravila o useljavanju nisu poštivana. Osim toga, sudovi ta pravila uvijek uzimaju u obzir, ne samo u onim predmetima u kojima postoji pravo žalbe, već i u predmetima u kojima se postupak vodi na temelju izvanrednih sudskih naloga kad se javlja pitanje jesu li službenici postupali pošteno. Međutim, ta pravila nemaju narav podzakonskih propisa da bi mogla predstavljati stroga pravna pravila."

Lord Geoffrey Lane, sudac Žalbenoga suda, također je dvojio o tome jesu li ta pravila podzakonski propisi. Primijetio je: "Ta je pravila vrlo teško kategorizirati ili klasificirati. Ona su sâmi po sebi posebna klasa. Imigracijskim su službenicima zasigurno praktičan vodič. Štoviše, što se tiče većih dijelova, ... predstavljaju nešto malo više od obrazloženja sâmoga [Zakona iz 1971.]. Međutim, primijetio je da ako se Parlament ne slaže s tim pravilima, ona samim time nisu ukinuta. Nadalje, barem što se tiče žalbenoga suca koji je rješavao žalbe, pravila su imala snagu zakona, iako se čini da se od njih moglo odstupiti uz pristanak sâmog podnositelja zahtjeva.

Lord Cumming-Bruce, sudac Žalbenoga suda, rekao je :

"[Pravila] predstavljaju potpuno različitu vrstu akta od pravila koja obično donose ministri na temelju ovlasti koje su im prenesene zakonima; ... po mom mišljenju, ona ni u kojem smislu nemaju zakonodavnu snagu. Istina je da ... je pravilima dan pravni učinak na području žalbenoga postupka koji se vodi pred žalbenim sucem ili sudištem ... Ali pravni učinak koji pravila imaju na tom ograničenom području ne proizlazi iz činjenice da ih je ministar objavio i podnio Parlamentu, već zbog toga što članak 19. (2) [Zakona iz 1971.] pravilima daje učinak koji je u određenom području zasigurno pravno ovršiv, a to je potpuno druga stvar."

19. Unatoč tome što se zahtjev za ulaznu ispravu (vidi stavak 22. (b) ove presude) ili dozvolu ulaska ili ostanka može na temelju mjerodavnih pravila o useljavanju odbiti, ministar unutarnjih poslova ima diskrecijske ovlasti, koje proistječu iz povijesnih izvanrednih ovlasti, u iznimnim okolnostima ovlastiti izdavanje ulazne isprave ili dozvoliti ulazak, odnosno dotičnoj osobi dopustiti da ostane u Ujedinjenoj Kraljevini. U slučaju kad je podnositelj zahtjeva muž koji traži da se pridruži svojoj ženi nastanjenom u Ujedinjenoj Kraljevini ili da ostane s njome, čimbenici koje će ministar unutarnjih poslova razmotriti su razmjer njenih veza s tom zemljom i poteškoća s kojima bi se mogla susresti ako ode živjeti u inozemstvo, kao i sve preporuke useljeničkih žalbenih vlasti (vidi stavke 34. do 37. ove presude).

D. Stanje u vrijeme događaja koje je dovelo do nastanka ovog predmeta

1. Uvod

20. Pravila koja su bila na snazi u vrijeme događaja koji su doveli do ovoga predmeta sadržana su u "Izvjescu o promjenama pravila o useljavanju" (HC 394) podnesenom Parlamentu 20. veljače 1980. ("Pravila iz 1980."). Ona su se primjenjivala na sve odluke donesene nakon 1. ožujka 1980. godine, osim onih koje su se odnosile na zahtjeve podnesene prije 14. studenoga 1979. godine. Nacrt tih pravila prethodno je bio uvršten u Bijelu knjigu objavljenu u studenome 1979. godine.

Pravila iz 1980. godine, koja su u stavku 2. imigracijske službenike uputila da svoje dužnosti izvršavaju bez obzira na rasu, boju kože ili vjeroispovijed osobe koja ima namjeru ući u zemlju, prvo su iscrpno navodila mjere kontrole koje su se trebale provoditi prilikom ulaska "ne-patriala" u Ujedinjenu Kraljevinu, a potom one mjere koje su se trebale provoditi nakon ulaska. Ovo prvo je ovisilo o tome je li dotični pojedinac ulazio u svrhu privremenog boravka (na primjer, kao posjetitelj ili student), radi zapošljavanja ili iz poslovnih razloga ili kao materijalno neovisna osoba, ili radi nastanjenja. Prema pravilima koja su prethodno bila na snazi posjetiteljima je kod redovnog tijeka stvari, bilo zabranjeno zapošljavati se, a osobe koje su željele doći u svrhu zapošljavanja podlijevale su strogim propisima o radnim dozvolama. Zahtjevi u pogledu radnih dozvola nisu se, međutim, primjenjivali na državljane drugih država članica Europske ekonomske zajednice niti na osobe obuhvaćene "pravilom podrijetla iz Ujedinjene Kraljevine". Prema tom potonjem pravilu, koje je bilo na snazi od stupanja na snagu Zakona iz 1971., državljanin Zajednice naroda čiji su baka ili djed bili rođeni na Britanskim otocima, a koji se želio zaposliti ili tražiti zaposlenje u Ujedinjenoj Kraljevini, mogao je dobiti neograničenu dozvolu ulaska, čak i bez radne dozvole. Još je jedna iznimka bila sadržana u "pravilu rada tijekom praznika", prema kojemu su se mladi državljani Zajednice naroda mogli, bez dozvole, zaposliti tijekom produženih praznika provedenih u Ujedinjenoj Kraljevini. Međutim, na temelju Pravila iz 1980. godine, razdoblje takvog boravka nije moglo biti dulje od dvije godine. Sve su te iznimke zadržane i u naknadnim pravilima o useljavanju.

21. Posebna značajka promjena uvedenih Pravilima iz 1980. godine bila je uvrštavanje određenog broja odredaba usmjerenih prema provedbi politike zaštite domaćeg tržišta rada u vrijeme visoke nezaposlenosti, i to ograničavanjem "primarnog useljavanja", to jest useljavanja osoba za koje se moglo očekivati da će tražiti zaposlenje s punim radnim vremenom radi uzdržavanja obitelji. Prilikom poduzimanja tih mjera, Vlada je osim toga vodila računa i o promicanju javnog mira, te o pomaganju da se uspostave dobri odnosi u zajednici provođenjem čvrste i pravedne kontrole useljavanja,.

U tu je svrhu jedna od provedenih promjena bilo i uvođenje strožih uvjeta za izdavanje dozvole mužu ili zaručniku sa statusom "ne-patriala" koji se želio pridružiti svojoj ženi ili zaručnici nastanjenom u Ujedinjenoj Kraljevini, odnosno ostati s njome. Prije toga, svakom bi se takvom mužu ili zaručniku inače dopustilo nastanjenje nakon proteka određenog kvalificirajućeg razdoblja, uz uvjet da glavna svrha sklapanja braka nije bila ishoditi dozvolu nastanjenja u toj zemlji. Te se nove mjere nisu proširile na žene i zaručnice nastanjenih muškaraca, što je činjenica koju je Vlada pripisala dugogodišnjem opredjeljenju (koje se navodno temeljilo na humanitarnim, socijalnim i etičkim razlozima) za spajanje obitelji muških useljenika. Osim toga, te se nove mjere nisu primjenjivale ni na državljane drugih država članica Europske ekonomske zajednice.

22. Mjerodavne odredbe Pravila iz 1980. – i pravila koja su ih slijedila - u nastavku su sažeta pomoću sljedećih izraza:

(a) Osoba je "nastanjena u Ujedinjenoj Kraljevini" kad tamo uobičajeno prebiva, a da nije ušla ili ostala protivno zakonima o useljavanju, i na nju se ne primjenjuju nikakva ograničenja u pogledu razdoblja u kojem tamo može ostati (stavak 1.).

(b) "Ulazna isprava" (stavci 10. do 14.) je isprava (viza, potvrda o ulasku ili pismo o suglasnosti Ministarstva unutarnjih poslova, ovisno o državljanstvu dotične osobe) koju imigracijski službenik treba uzeti kao dokaz da je njen imatelj, iako je "ne-patrial", prema pravilima o useljavanju ispunio uvjete za ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu. Pribavlja se u britanskim misijama u inozemstvu ili od Ministarstva unutarnjih poslova prije dolaska u Ujedinjenu Kraljevinu.

(c) Brak ili namjera stupanja u brak su "nekvalificirajući" ako ima razloga vjerovati da:

- je njegova glavna svrha ishoditi ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu ili nastanjenje na njenom području; ili

- stranke nemaju namjeru trajno zajedno živjeti kao muž i žena; ili

- stranke se nisu nikad susrele (stavci 50., 52. i 117.).

(d) "Potencijalno izbjegavanje pravila" postoji kad ima razloga vjerovati da je muž, prije sklapanja braka, ostao u Ujedinjenoj Kraljevini protivno pravilima o useljavanju, da je brak sklopljen nakon donošenja odluke ili preporuke o njegovom protjerivanju ili da je brak prestao (stavak 117.).

(e) "Financijski uvjet" je uvjet koji se mijenja ovisno o okolnostima pojedinog slučaja: to u biti znači da dotičnoj osobi na raspolaganju trebaju biti primjerena sredstva za uzdržavanje i smještaj, tako da nema potrebe za utjecanje javnim fondovima (stavci 42., 52. i 55.).

2. *"Ne-patriali" koji su tražili da se pridruže supružniku ili budućem supružniku nastanjenom u Ujedinjenoj Kraljevini*

23. Kad "ne-patrial" čiji je supružnik ili budući supružnik "nastanjen u Ujedinjenoj Kraljevini" u tu zemlju dođe radi nastanjenja, u tu će mu svrhu biti dopušten ulazak, uz uvjet da posjeduje važeću "ulaznu ispravu" i ako ne postoje okolnosti navedene u stavku 13. Pravila iz 1980. (na primjer, lažno predstavljanje, medicinski razlozi, počinjena kaznena djela, isključenje koje bi išlo u korist javnog dobra).

(a) Kad je osoba koja ima namjeru ući bio muž ili zaručnik, on je, na temelju stavaka 50. i 52., mogao ishoditi "ulaznu ispravu":

- (i) osim ako brak ili namjera stupanja u brak nisu bili "nekvalificirajući";
- (ii) ako je njegova žena ili zaručnica bila državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koja je rođena u Ujedinjenoj Kraljevini odnosno čiji je jedan od roditelja rođen u Ujedinjenoj Kraljevini; i
- (iii) ako je, samo u slučaju zaručnika, bio ispunjen "financijski uvjet".

(b) Ako je osoba koja je imala namjeru ući bila žena ili zaručnica, ona je, na temelju stavaka 42., 43. i 55., mogla ishoditi "ulaznu ispravu" bez obzira na državljanstvo svoga muža ili zaručnika odnosno na svoje mjesto rođenja ili mjesto rođenja svojih roditelja. Ovdje nije bilo odredaba o "nekvalificirajućem braku", već je općenito govoreći trebao biti ispunjen "financijski uvjet".

(c) Ženama kojima je na temelju tih pravila bio dopušten ulazak bila bi izdana dozvola ulaska na neodređeno vrijeme. Muževima bi se na početku ulazak dopustio na dvanaest mjeseci, a zaručnicima i zaručnicama na tri mjeseca, s tima da je, uz uvjet određenih jamstava, postojala mogućnost naknadnog podnošenja zahtjeva za dozvolu na neodređeno vrijeme Ministarstvu unutarnjih poslova (stavci 44., 51., 53., 55., 114. i 116.).

3. *"Ne-patriali" koji su tražili da ostanu u Ujedinjenoj Kraljevini s tamo nastanjenim supružnikom*

24. "Ne-patriali" kojima je već bio dopušten ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu na privremenoj osnovi, a koji su naknadno stupili u brak s osobom "nastanjenom u Ujedinjenoj Kraljevini", također su mogli ishoditi dozvolu boravka.

(a) Kad je "ne-patrial" koji je tražio dozvolu bio muškarac, osnovni su uvjeti (stavak 117.) bili sljedeći:

- (i) njegova je supruga morala biti državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koja je rođena u Ujedinjenoj Kraljevini ili čiji je jedan od roditelja bio rođen u Ujedinjenoj Kraljevini; i
- (ii) brak nije smio biti "nekvalificirajući" i nije smjelo biti "potencijalnog izbjegavanja pravila".

(b) Kad je "ne-patrial" koji je tražio dozvolu bila žena, njoj bi se inače na zahtjev izdala dozvola ostanka (stavak 115.).

(c) Na temelju tih pravila, dozvola ostanka se, u slučaju žene, izdavala na neodređeno vrijeme, a, u slučaju muža, prvo na razdoblje od dvanaest mjeseci s time da je, i ovdje uz uvjete iz podstavka (a) (ii) ovoga stavka, postojala mogućnost naknadnog ukidanja vremenskog roka (stavci 115. i 117.).

4. *Opća razmatranja o dozvoli ostanka*

25. Odluke o zahtjevima za dozvolu ostanka donosile su se u svjetlu svih mjerodavnih činjenica. Tako se, čak i kad bi pojedinac ispunio formalne uvjete, zahtjev za dozvolu obično odbijao ako su postojale okolnosti navedene u stavku 88. Pravila iz 1980. (na primjer, lažno predstavljanje, nepridržavanje vremenskog roka ili neispunjavanje uvjeta uz koje mu je bio dopušten ulazak ili ostanak, nepoželjan karakter, opasnost za nacionalnu sigurnost).

E. **Naknadni razvoj događaja**

1. *Uvod*

26. Jedna od posljedica Zakona iz 1971. bila je ta da se pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini odvojilo od državljanstva. Određeni broj državljana Ujedinjene Kraljevine i Kolonija tako nije imao to pravo (na primjer, zbog toga što nisu rođeni na Britanskim otocima; vidi stavak 14. (a) ove presude), dok je s druge strane to pravo uživao određeni broj osoba koje to državljanstvo nisu imale (na primjer, državljani Zajednice naroda čiji su preci podrijetlom iz Ujedinjene Kraljevine; vidi stavak 14. (c) ove presude). U svrhu usklađivanja zakona o državljanstvu sa zakonima o useljavanju, to je stanje bitno izmijenjeno Zakonom o britanskom državljanstvu iz 1981. koji je stupio na snagu 1. siječnja 1983. godine. U mjeri u kojoj je to mjerodavno za ovaj predmet, taj je Zakon:

(a) zamijenio državljanstvo Ujedinjene Kraljevine i Kolonija (vidi stavak 11. *in fine* ove presude) trima odvojenim državljanstvima, a to su "britansko državljanstvo", "državljanstvo britanskih ovisnih teritorija" i "britansko prekomorsko državljanstvo";

(b) u članku 11. (1) predvidio da će 1. siječnja 1983. godine "britansko državljanstvo" steći osobe koje su u to vrijeme državljani Ujedinjene Kraljevine i Kolonija i koje imaju pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini na temelju Zakona iz 1971. Ta bi kategorija mogla uključivati osobu koja nije rođena u Ujedinjenoj Kraljevini, a niti joj je jedan od roditelja tamo rođen (vidi stavak 14. (b) ove presude);

(c) utvrdio iscrpne odredbe o stjecanju britanskoga državljanstva od strane osoba rođenih nakon 1. siječnja 1983. godine;

(d) u članku 6. i Prilogu 1. sadržavao iscrpne odredbe o stjecanju britanskoga državljanstva prirođenjem na temelju prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini, s time da je potvrdu o prirođenju izdavao ministar unutarnjih poslova na temelju diskrecijskih ovlasti;

(e) izmijenio Zakon iz 1971. time što je u članku 39. predvidio da će pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini – napuštena je uporaba izraza "patrial" i "ne-patrial" – i posljedično nepodlijevanje kontroli useljavanja u budućnosti uživati samo britanski državljani

i oni državljani Zajednice naroda koji su na dan 31. prosinca 1982. godine imali pravo prebivanja na temelju Zakona iz 1971.

2. *Pravila o useljavanju iz 1982. godine*

27. Dana 6. prosinca 1982. godine, nakon rasprava u Donjem i Gornjem domu, ministar unutarnjih poslova Parlamentu je podnio Izvješće o promjenama Pravila o useljavanju (HC 66; "Pravila iz 1982.") čija je namjera bila uskladiti pravila o useljavanju sa Zakonom o britanskom državljanstvu iz 1981. godine, a trebale su stupiti na snagu 1. siječnja 1983. godine. Međutim, 15. prosinca 1982. godine Donji dom je donio rezoluciju o neslaganju s Izvješćem, jer su neki zastupnici smatrali da su promjene previše blage, a drugi da su nedostatne. Kako do 1. siječnja 1983. godine Parlamentu nisu bile podnesene nikakve daljnje promjene, na taj su datum na snagu stupila Pravila iz 1982., unatoč negativnoj rezoluciji (vidi stavak 17. ove presude).

28. Pravila iz 1982. nisu izmijenila režim koji se primjenjivao na žene i zaručnice, opisan u stavcima 23. do 25. ove presude. Režim koji se odnosio na muževe i zaručnike bio je izmijenjen u odnosu na sljedeća glavna pitanja.

(a) Uvjet prema kojemu je, da bi ispunio uvjete za dozvolu ulaska ili ostanka, njegova žena ili zaručnica morala biti državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija, koja je rođena ili čiji je jedan od roditelja rođen u Ujedinjenoj Kraljevini, je, na temelju stavaka 41., 54. i 126., zamijenjen uvjetom da ona mora biti britanska državljanka. Mjesto njezinog rođenja odnosno mjesto rođenja njenih roditelja prestalo je biti bitno jer su britanski državljani mogle biti i osobe bez teritorijalne veze rođenja (na primjer, žena rođena u nekoj bivšoj koloniji koja, pak, ima pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini na temelju dugogodišnjeg prebivanja u toj zemlji; vidi stavke 14. (b) i 26. (b) ove presude).

(b) Na temelju stavaka 41., 54. i 126., teret dokazivanja prebačen je na suprotnu stranu, pa je tako muškarac koji je tražio dozvolu ulaska ili ostanka bio taj koji je trebao dokazati da brak nije "nekvalificirajući" ili, u slučajevima na koje se primjenjivao stavak 126., da nema "potencijalnog izbjegavanja pravila".

(c) Dozvola ostanka u svrhu nastanjenja nakon sklapanja braka, izdana muškarcu kojemu je ulazak bio dopušten na privremenoj osnovi (usp. stavak 24. (c) ove presude), na početku bi važila dvanaest mjeseci, nakon čega bi uslijedilo još jedno razdoblje od dvanaest mjeseci, a potom je postojala mogućnost, ponovno uz uvjete iz podstavka (b) ovoga stavka, naknadnog ukidanja vremenskog ograničenja (stavak 126.).

29. Pravila iz 1982. nisu sadržavala odredbe o ženama nastanjenim u Ujedinjenoj Kraljevini koje nisu bile britanske državljanke, a kojima su se trebali pridružiti njihovi muževi, iako je takvu dozvolu mogao izdati ministar unutarnjih poslova, vršeći svoje izvanzakonske diskrecijske ovlasti (vidi stavak 19. ove presude). Te su žene također mogle podnijeti zahtjev za stjecanje britanskoga državljanstva prirođenjem na temelju prebivanja, prema članku 6. Zakona o britanskom državljanstvu iz 1981. (vidi stavak 26. (d) ove presude).

3. *Pravila o useljavanju iz 1983. godine*

30. Dana 9. veljače 1983. Parlamentu je podneseno još jedno Izvješće o promjenama pravila o useljavanju (HC 169; "Pravila iz 1983."). Prijedlog za uskraćivanje

podrške tim pravilima odbačen je u Donjem domu, tako da su ona stupila na snagu 16. veljače 1983.

31. Niti Pravila iz 1983. nisu izmijenila režim koji se odnosio na žene i zaručnice. U mjeri u kojoj je to bitno za ovaj predmet, režim koji se odnosio na muževe izmijenjen je na način da je, prema stavku 126., stanje u pogledu duljine dozvole ostanka izdane muškarcu koji se već nalazio u Ujedinjenoj Kraljevini vraćeno na ono koje je bilo uspostavljeno Pravilima iz 1980. (to jest, početno razdoblje od dvanaest mjeseci, nakon kojeg je postojala mogućnost dobivanja dozvole na neodređeno vrijeme; vidi stavak 24. (c) ove presude). U vezi s tom izmjenom donesena je jedna prijelazna odredba (stavak 177.) o muškarcima kojima je, dok su na snazi bila Pravila iz 1982. (vidi stavak 28. (c) ove presude), na temelju njih bilo odobreno produljenje boravka na dodatnih dvanaest mjeseci: oni su sad imali pravo odmah podnijeti zahtjev za dozvolu na neodređeno vrijeme, bez čekanja da to razdoblje protekne.

32. Nije bilo promjena što se tiče položaja žena nastanjenih u Ujedinjenoj Kraljevini koje nisu bile britanske državljanke, opisanog u stavku 29. ove presude.

F. Sankcije

33. Na temelju članaka 3. (5) (a), 3. (6), 5., 6., 7. i 24. (1) (b) Zakona iz 1971., osoba koja nije imala pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini i kojoj je bila izdana samo ograničena dozvola ulaska ili ostanka u toj zemlji, a koja bi ostala i nakon proteka razdoblja na koje je dozvola izdana ili koja nije poštivala neki od uvjeta u vezi s time:

(a) počinila bi kazneno djelo za koje je predviđena novčana kazna od najviše 200 GBP ili kazna zatvora od najviše šest mjeseci ili oboje, kojim kaznama sud može, uz određene iznimke, dodati i preporuku za protjerivanje; i

(b) uz određene iznimke, podliježe protjerivanju, iako ju se ne može prisiliti da otiđe ako ministar unutarnjih poslova ne donese nalog za njeno protjerivanje.

G. Žalbe

34. Žalbena tijela u predmetima koji se tiču useljavanja utvrđena su Zakonom o useljeničkim žalbama iz 1969. (*Immigration Appeals Act*). Njih čine:

(a) žalbeni suci (*adjudicators*) koji sude kao suci pojedinci, a imenuje ih ministar unutarnjih poslova;

(b) Useljeničko žalbeno sudište koje zasjeda u vijećima od najmanje tri člana; članove imenuje Lord kancelar, a određeni broj njih moraju biti pravnici.

Pred redovnim sudovima više nema prava na žalbu kao takvog, ali odluke žalbenih tijela podliježu preispitivanju od strane Visokoga suda (*High Court*) iz razloga kao što su pravna pogreška ili nerazumnost. Sudsko preispitivanje odluka donesenih u useljeničkim predmetima može obuhvatiti i pitanja zlorabe ili prekoračenja ovlasti ministra unutarnjih poslova odnosno pitanja je li imigracijski službenik postupao nepristrano i pošteno.

35. Na temelju članaka 13., 14. i 15. Zakona iz 1971., žalba se, uz određene iznimke, žalbenome sucu *inter alia* može podnijeti i protiv:

- (a) odluke o odbijanju zahtjeva za dozvolu ulaska u Ujedinjenu Kraljevinu ili za ulaznu ispravu;
- (b) odluke o izmjeni, odnosno odbijanju izmjene, dozvole za ograničeni boravak u Ujedinjenoj Kraljevini;
- (c) odluke o donošenju naloga za protjerivanje.

Od žalitelja se neće tražiti da napusti Ujedinjenu Kraljevinu zbog isteka njegove dozvole dok god je u tijeku postupak po njegovoj žalbi protiv odluke o odbijanju produženja ili ukidanja ograničenja trajanja dozvole. Žalba, međutim, nije dopuštena protiv odluke o odbijanju zahtjeva za produljenje dozvole ostanka, ako je taj zahtjev podnesen nakon isteka postojeće dozvole.

36. Osim ako Zakon iz 1971. ne predviđa drukčije, žalbeni će sudac, na temelju članka 19. (1), usvojiti žalbu samo ako smatra:

- (a) da dotična odluka ili radnja nije u skladu sa zakonom ili bilo kojim pravilima o useljavanju primjenjivim na taj predmet; ili
- (b) u slučaju kad je odluka donesena odnosno radnja poduzeta na temelju diskrecijskih ovlasti ministra unutarnjih poslova ili službenika, da su se te diskrecijske ovlasti trebale vršiti na drugačiji način.

Ako je pak odluka ili radnja u skladu s pravilima, žalbeni sudac ne može preispitivati odluku ministra unutarnjih poslova o odbijanju zahtjeva kojim je dotična osoba tražila da on odstupi od pravila (članak 19. (2)).

Kad usvoji žalbu, žalbeni sudac mora dati one upute za provedbu svoje odluke koje smatram potrebnima, a može dati i dodatne preporuke. Upute su obvezujuće za ministra unutarnjih poslova, osim u slučaju kad postoji mogućnost podnošenja žalbe Useljeničkome žalbenom sudu odnosno ako je postupak po takvoj žalbi u tijeku.

37. Svaka stranka u postupku po žalbi podnesenoj žalbenome sucu može se protiv njegove odluke žaliti Useljeničkome žalbenom sudištu koje tu odluku može potvrditi ili donijeti svaku drugu odluku koju je mogao donijeti žalbeni sudac. On ima slične dužnosti i ovlasti i u pogledu uputa i preporuka. Kako je to u relevantno vrijeme propisivao zakon, za žalbu je općenito uzevši bilo potrebno pribaviti dopuštenje. Ono je, *inter alia*, moralo biti dano ako je odlučivanje o žalbi ovisilo o pravnom pitanju o kojem je bilo moguće raspravljati (članak 20. (1) Zakona iz 1971. i pravilo 14. Pravilnika o (postupku po) useljeničkim žalbama iz 1972.).

H. Statistički podaci

38. (a) Prema procjenama Vlade, u razdoblju od 1955. do sredine 1962. godine u Ujedinjenu Kraljevinu se iz Nove zajednice naroda (*New Commonwealth*) (to jest, Zajednice

naroda bez Australije, Kanade i Novoga Zelanda) ukupno doselilo 500.000 ljudi. Smatralo se kako je do sredine 1962. oko 600 milijuna ljudi imalo pravo prebivanja (vidi stavke 13. do 14. ove presude) u Ujedinjenoj Kraljevini. Procjenjuje se da se od sredine 1962. do kraja 1981. godine u toj zemlji naselilo još 900.000 ljudi iz Nove zajednice naroda i Pakistana, oko 420.000 iz zemalja koje nisu bile dio Zajednice naroda osim Pakistana i oko 94.000 ljudi iz Stare zajednice naroda (*Old Commonwealth*) (Australija, Kanada i Novi Zeland). Govorilo se kako većina tih useljenika dolazi iz razmjerno malog broja zemalja.

Službene procjene za 1981. godinu pokazuju kako se među stanovništvom Ujedinjene Kraljevine (53,7 milijuna) nalazilo 2,2 milijuna ljudi podrijetlom iz Nove zajednice naroda i Pakistana (od kojih se oko milijun nalazilo na području londonske samouprave) i 1,2 milijuna drugih osoba koje nisu bile rođene u Ujedinjenoj Kraljevini (uključujući i one rođene u Staroj zajednici naroda, ali ne i one rođene u Republici Irskoj). Procjenjuje se kako bi broj stanovnika podrijetlom iz Nove zajednice naroda i Pakistana do 1986. godine mogao narasti na 2,5 milijuna, a do 1991. godine na 3 milijuna (5 posto pretpostavljenog budućeg ukupnog broja stanovnika).

(b) Prema navodima Vlade, svake je godine u Ujedinjenu Kraljevinu ulazilo otprilike 3.500 osoba na temelju "pravila podrijetla iz Ujedinjene Kraljevine" (vidi stavak 20. ove presude), ali su se nakon nekoliko godina mnogi od njih iselili.

(c) U razdoblju od 1980. do 1983. godine prosječno neto godišnje iseljavanje iz Ujedinjene Kraljevine kretalo se oko 44.000, ali je 1981. godine gustoća naseljenosti - 229 osoba na jedan četvorni kilometar odnosno 355 osoba na jedan četvorni kilometar samo za Englesku – bila veća nego bilo kojoj drugoj državi članici Europskih zajednica.

(d) Statistički podaci koje je dostavila Vlada pokazali su kako je 1981. godine u Velikoj Britaniji 90 posto svih radno sposobnih muškaraca i 63 posto svih radno sposobnih žena bilo "ekonomski aktivno" (to znači da su bili zaposleni ili samozaposleni ili nezaposleni). Što se tiče osoba koje su došle s indijskog potkontinenta odgovarajuće su brojke bile 86 posto za muškarce i 41 posto za žene, dok je u odnosu na osobe koje su došle iz Britanske Zapadne Indije ili Gvajane, to bilo 90 posto za muškarce i 70 posto za žene. Statistički su podaci također pokazali kako je značajno veći udio "ekonomski aktivnih" žena (posebno udanih žena) nego muškaraca radio isključivo u nepunom radnom vremenu – 47 posto udanih žena u usporedbi s 2,3 posto muškaraca.

Proteklih je godina u Ujedinjenoj Kraljevini nezaposlenost visoka. Godine 1983. 15,3 posto "ekonomski aktivnih" muškaraca i 8,4 posto "ekonomski aktivnih" žena bilo je nezaposleno, a to je izmjereno na temelju službenih brojki koje su se temeljile na broju osoba koje su podnijele zahtjev za naknadu za nezaposlenost. Značajan je porast zabilježen u razdoblju od 1980. do 1981. kad su te brojke porasle s 7,9 na 12,5 posto, odnosno s 4,3 na 6,4 posto.

(e) Vlada je Sudu također podastrijela iscrpne statističke podatke u potporu svojoj tvrdnji da je ukupni učinak Pravila iz 1980. bio takav da je doveo do godišnjeg smanjenja od gotovo 5.700 (umjesto 2.000 kako su u svojoj procjeni naveli pred Komisijom) muževa iz svih krajeva svijeta primljenih u svrhu nastanjenja odnosno čiji je zahtjev za nastanjenje riješen pozitivno. Vlada je, međutim, priznala kako dio – doduše ne veći dio – ove brojke možda predstavlja pad koji se može pripisati gospodarskim uvjetima. Prema Vladinoj tvrdnji, to je smanjenje bilo poprilično ako se usporedi s ukupnim brojem osoba primljenih u svrhu

nastanjenja u Ujedinjenoj Kraljevini. Te su brojke (od kojih se otprilike jedna polovina svake godine odnosila na žene i djecu muškaraca koji su već bili nastanjeni u zemlji) bile sljedeće: preko 80.000 godine 1975. i 1976., oko 70.000 godišnje u razdoblju od 1977. do 1980. godine, 59.100 godine 1981., 53.900 godine 1982. i 53.500 godine 1983. Broj muškaraca primljenih u svrhu nastanjenja zbog sklapanja braka bio je 11.190 godine 1975., 11.060 godine 1976., 5.610 godine 1977., 9.330 godine 1978., 9.900 godine 1979., 9.160 godine 1980., 6.690 godine 1981., 6.070 godine 1982. i 5.210 godine 1983. Broj na taj način primljenih žena bio je 19.890 godine 1977., 18.950 godine 1978., 19.780 godine 1979., 15.430 godine 1980., 16.760 godine 1981, 15.490 godine 1982. i 16.800 godine 1983.

Podnositeljice zahtjeva su ovo navodno smanjenje od 5.700 osoba godišnje dovele u pitanje zbog sljedećega: ono se temeljilo na usporedbi s brojkama za 1979., godinu u kojoj je broj zahtjeva s indijskog potkontinenta bio umjetno visok; kako bi se u obzir uzela kašnjenja u obradi zahtjeva i dvanaestomjesečno razdoblje počeka prije izdavanja dozvole za ostanak na neodređeno vrijeme, smislenije bi bilo uspoređivati brojke za 1981. i 1983. godinu; u obzir nije uzeto prirodno opadanje broja zahtjeva; osim toga, u obzir nisu uzete ni osobe koje su s pravom isključene (na primjer, zbog toga što nije bilo riječ o istinskome braku).

II. Osobite okolnosti predmeta

A. Gđa Abdulaziz

39. Gđa Nargis Abdulaziz ima trajno i zakonito prebivalište u Ujedinjenoj Kraljevini s pravom ostanka na neodređeno vrijeme. Rođena je u Malaviju godine 1948. godine, a u toj je zemlji i odrasla. I roditelji su joj se tamo rodili. Prema njenim navodima, u trenutku rođenja bila je državljanka Malavija, ali, budući da je bila indijskoga podrijetla, to joj je državljanstvo naknadno oduzeto tako da je sada bez državljanstva. Ima malavijsku putnu ispravu.

Ta je podnositeljica zahtjeva u Ujedinjenu Kraljevinu otišla 23. prosinca 1977. godine. Kao "ne-patrialu" (vidi stavke 13. do 15. ove presude), izdana joj je dozvola ulaska u zemlju u svojstvu posjetitelja, koja je potom produljivana u tri navrata. Kako su članovima njene obitelji bile dodijeljene posebne potvrde (*vouchers*) koje su im omogućavale nastaniti se u Ujedinjenoj Kraljevini, u njeno je ime podnesen zahtjev za dozvolu ostanka na neodređeno vrijeme. Dana 16. svibnja 1979. godine, diskrecijskim činom izvan pravila o useljavanju (vidi stavak 19. ove presude), ta joj je dozvola izdana, ponajprije zbog toga što je bila neudana žena s malo izgleda za sklapanje braka, koja je bila blizak član obitelji (koju su činili njen otac i majka) nastanjene u Ujedinjenoj Kraljevini.

40. G. Ibramobai Abdulaziz portugalski je državljanin rođen 1951. godine u Damanu, bivšem portugalskom teritoriju u Indiji. U Portugal se iselio 1978. godine. Dana 4. listopada 1979. godine primljen je, kao "ne-patrial", u Ujedinjenu Kraljevinu na razdoblje od šest mjeseci u svojstvu posjetitelja. Podnositeljicu zahtjeva upoznao je šest dana nakon toga, a zaručili su se 27. studenoga. Vjenčali su se 8. prosinca 1979. godine, a tijekom sljedećega tjedna, gđa Abdulaziz zatražila je da se njenom mužu izda dozvola trajnog ostanka u Ujedinjenoj Kraljevini. Ubrzo nakon toga, Zajedničko vijeće za skrb o useljenicima (*Joint Council for the Welfare of Immigrants*) također je zatražilo da mu se dopusti ostanak, u razdoblju od dvanaest mjeseci.

41. Nakon što je dana 6. lipnja 1980. godine s g. i gđom Abdulaziz obavljen razgovor u Ministarstvu unutarnjih poslova, njen je zahtjev 1. srpnja odbijen zbog toga što nije bila državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koja bi bila rođena, odnosno čiji bi jedan roditelj bio rođen, u Ujedinjenoj Kraljevini (stavak 117. Pravila iz 1980.; vidi stavak 24. (a) (i) ove presude).

Protiv te se odluke g. Abdulaziz žalio žalbenom sucu (vidi stavke 34. do 36. ove presude), ali mu je 6. listopada 1981. žalba odbačena jer nije ispunjavao uvjete za dozvolu ostanka na temelju Pravila iz 1980. Žalbeni je sudac istaknuo kako bi, da je zahtjev bio podnesen do 14. studenoga 1979. godine, odnosno da je odluka bila donesena do 1. ožujka 1980. godine, g. Abdulaziz, na temelju prethodnih pravila (vidi stavke 20. i 21. ove presude), bio primljen. Zahtjev za dopuštenje žalbe Uveljeličkome žalbenom sudištu taj je sud odbio dana 9. prosinca 1981. godine, iz razloga što odlučivanje o žalbi nije ovisilo ni o jednom pravnom pitanju o kojem je bilo moguće raspravljati a da žalba inače nije dopuštena (vidi stavak 37. ove presude).

42. Potom je g. Abdulaziz ostao u Ujedinjenoj Kraljevini bez dozvole, a tamo se još uvijek nalazi. Trenutno je zaposlen kao šef kuhinje u jednom restoranu. Njegova supruga ne radi. U listopadu 1982. godine rodio im se sin. Predstavke podnesene Ministarstvu unutarnjih poslova posredstvom zastupnika u Parlamentu odbijene su, u biti iz razloga što bi par mogao živjeti u Portugalu i zbog toga što okolnosti predmeta nisu takve da bi opravdavale izvanredno postupanje. Dopisom od 24. veljače 1982. godine upućenom jednom zastupniku u Parlamentu, pomoćnik ministra u Ministarstvu unutarnjih poslova naznačio je kako će vlasti g. Abdulaziza ubrzo obavijestiti da mora otići bez odgode, dodajući da će, u slučaju da on tako ne postupi, "biti potrebno razmotriti njegovo prisilno udaljavanje". Međutim, dopisom od 29. studenoga 1982. godine upućenom jednom drugom zastupniku u Parlamentu naznačeno je kako "[pomoćnik ministra] za sada ne predlaže poduzimanje ikakvih mjera u pogledu udaljavanja [g. Abdulaziza]". U stvari, vlasti do danas protiv njega nisu pokrenule nikakav kazneni postupak niti postupak protjerivanja (vidi stavak 33. ove presude). Njihova je odluka, prema navodima Vlade, donesena u svjetlu svih okolnosti, uključujući i odluku Komisije o dopuštenosti zahtjeva gđe Abdulaziz (vidi stavak 55. ove presude).

Položaj u kojem se nalazi ovaj par do sada nisu promijenila Pravila iz 1982. niti Pravila iz 1983. jer, iako nastanjena u Ujedinjenoj Kraljevini, gđa Abdulaziz nije britanska državljanka (vidi stavke 27. do 32. ove presude). Ona je, međutim, dana 16. kolovoza podnijela zahtjev za primanje u to državljanstvo prirođenjem, prema članku 6. Zakona o britanskom državljanstvu (vidi stavak 26. (d) ove presude).

43. Na razgovoru u Ministarstvu unutarnjih poslova, g. Abdulaziz je rekao kako se od njegove supruge ne može očekivati da živi u Portugalu jer je uvijek bila bliska sa svojom obitelji i jer je njezinom ocu – koji je u rujnu 1980. godine umro – bila potrebna njena nazočnost. Ona je pred Komisijom i Sudom, tvrdila kako joj je zbog problema s nastanjenjem njenoga supruga ugroženo zdravlje i kako joj odlazak u Portugal, zemlju gdje nema obitelji i čiji jezik ne govori, onemogućavaju humanitarni razlozi. Vlada je smatrala kako nema nikakve zapreke da ona sa svojim suprugom ode živjeti u Portugal.

B. Gđa Cabales

44. Gđa Arcery Cabales ima trajno i zakonito prebivalište u Ujedinjenoj Kraljevini s pravom ostanka na neodređeno vrijeme. Rođena je godine 1939. na Filipinima gdje je i

odrasla. Azijskoga je podrijetla. Imala je državljanstvo te zemlje do 1984. godine (vidi stavak 47. ove presude). Roditelji su joj rođeni na Filipinima i tamo žive.

Ova je podnositeljica zahtjeva u Ujedinjenu Kraljevinu otišla 1967. godine s radnom dozvolom za zapošljavanje na poslovima pomoćne njegovateljice, te je, u svojstvu "ne-patriala" (vidi stavke 13. do 15. ove presude), primljena na dvanaest mjeseci. Nakon toga je ostala na odobrenom radu, a 10. lipnja 1971. godine ukinuti su uvjeti vezani za njen boravak, te joj je dopušteno ostati u Ujedinjenoj Kraljevini na neodređeno vrijeme. Sada je zaposlena i izgradila je karijeru kao medicinska sestra s državnim licencom.

45. G. Ludovico Cabales je državljanin Filipina, koji je u toj zemlji rođen 1937. godine. S podnositeljicom zahtjeva upoznao se u Manilli 1977. godine kad je ona tamo bila na odmoru, a ponovno su se sreli 1979. godine kad je tamo boravila jedan ili dva mjeseca. Tijekom tog drugog razdoblja par se zaručio. Dana 23. travnja 1980. godine obavili su obred vjenčanja na Filipinima. Ubrzo nakon toga, podnositeljica zahtjeva vratila se u Ujedinjenu Kraljevinu gdje je nastavila raditi. U svibnju 1980. godine obavijestila je Ministarstvo unutarnjih poslova o svom braku, te je za g. Cabalesa zatražila dozvolu ulaska u Ujedinjenu Kraljevinu, a taj je zahtjev ponovila i u kolovožu. Dana 27. studenoga, budući da je bio "ne-patrial", on je britanskom veleposlanstvu u Manilli podnio zahtjev za vizu kako bi se pridružio svojoj ženi u svrhu nastanjenja u Ujedinjenoj Kraljevini.

46. Nakon što je gđa Cabales dostavila neke dodatne informacije koje je od nje zatražilo, Ministarstvo unutarnjih poslova joj je 23. veljače 1981. godine uputilo dopis u kojem ju je obavijestilo da je zahtjev za vizu odbijen iz razloga što ona nije državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koja bi bila rođena, odnosno čiji bi jedan od roditelja bio rođen, u Ujedinjenoj Kraljevini (stavak 50. Pravila iz 1980.; vidi stavak 23. (a) (ii) ove presude). Obavijest o toj odluci uručena je g. Cabalesu tek 12. studenoga 1983. godine jer se nije odazvao pozivu iz ožujka 1981. godine da radi toga dođe u veleposlanstvo u Manilli.

Dana 20. kolovoza 1981. godine Zajedničko vijeće za skrb o useljenicima pismeno se obratilo Odjelu za useljavanje i državljanstvo Ministarstva unutarnjih poslova sa zahtjevom da preispita tu odluku. Međutim, 13. siječnja 1982. godine, nakon što je razmotrio okolnosti, Odjel je Vijeće obavijestio o svojoj odluci da ostaje kod odluke o odbijanju zahtjeva. Dana 8. prosinca 1981. godine g. Cabales uložio je žalbu žalbenom sucu (vidi stavke 34. do 36. ove presude) protiv te odluke, međutim, 25. srpnja 1983. godine žalba je odbačena zbog toga što je odluka službenika za vize bila u skladu sa zakonom i pravilima o useljavanju. Žalbeni sudac, koji je napomenuo da gđa Cabales nije zatražila pravni savjet, već je u vrijeme sklapanja braka mislila kako će predstojeće zakonske promjene g. Cabalesu omogućiti ulazak u zemlju, izrazio je nadu da će vlasti na ovaj predmet gledati s dobrohotnošću. To vlasti na početku nisu prepoznale kao preporuku, te je ministar unutarnjih poslova naknadno zaključio kako nema dostatne osnove za postupanje izvan okvira pravila o useljavanju. Zahtjev za dopuštanje žalbe Useljeničkome žalbenom sudu nije nigdje evidentiran. Predstavke Ministarstvu unutarnjih poslova također su odbijene, u biti iz razloga što bi ovaj par mogao zajedno živjeti na Filipinima i što nije bilo dostatnih razloga da ministar unutarnjih poslova upotrijebi svoje izvanzakonske diskrecijske ovlasti.

47. U razdoblju od travnja 1980. do prosinca 1984. godine g. Cabales je nastavio živjeti na Filipinima, te je par živio odvojeno, osim jednog kraćeg razdoblja tijekom 1983. godine kad je gđa Cabales posjetila tu zemlju. Međutim, nakon što je u studenome 1982. godine podnijela zahtjev na temelju članka 6. Zakona o britanskom državljanstvu iz 1981.

(vidi stavak 26. (d) ove presude), gđa Cabales je, s datum 18. travnja 1984. godine, stekla britansko državljanstvo prirođenjem. Time je izgubila filipinsko državljanstvo. Dana 10. srpnja 1984. godine g. Cabales podnio je zahtjev za ulaznu ispravu radi trajnog nastanjenja u svojstvu muža britanske državljanke, na temelju stavka 54. Pravila iz 1983. (vidi stavke 30. do 31. ove presude). Iz razloga i u okolnostima navedenim u sljedećemu stavku, taj je zahtjev odbijen 1. listopada 1984. godine, ali je sljedećega dana g. Cabales podnio zahtjev za vizu na temelju koje bi imao pravo ući u Ujedinjenu Kraljevinu na tri mjeseca u svrhu sklapanja braka. Taj mu je zahtjev odobren. U tu je zemlju došao 19. prosinca 1984. godine, a stranke su sklopile brak 26. siječnja 1985. godine. Dana 4. veljače izdana mu je, kao mužu, dozvola ostanka na rok od dvanaest mjeseci. Po proteku tog razdoblja ispunio bi uvjete za podnošenje zahtjeva za dozvolu na neodređeno vrijeme.

48. U očitovanju podnesenom Sudu 27. srpnja 1984. godine, Vlada je dovela u pitanje valjanost braka iz 1980. godine (vidi stavak 45. ove presude). Prema člancima 53. i 80. filipinskoga Građanskog zakonika, smatra se kako brak sklopljen bez dozvole nije valjan, osim u slučaju "braka iznimne naravi", a to je brak između osoba koje su kao muž i žena zajedno živjele barem pet godina (članak 76.). U ugovoru o braku supružnika Cabales navedeno je kako obred sklapanja braka između njih dvoje 1980. godine obavljen, bez dozvole, na temelju članka 76. U jednoj izjavi pod prisegom iz istog razdoblja stranke su izjavile da su prethodno živjele u izvanbračnoj zajednici barem pet godina, ali prema činjenicama koje je iznijela gđa Cabales, to nije bilo moguće jer se ona s g. Cabalesom upoznala tek 1977. godine (vidi stavak 45. ove presude). Prema navodima Vlade, uvjeti iz članka 76. prema tome nisu bili ispunjeni, tako da se brak trebao smatrati nevaljanim.

Na raspravi održanoj 25. rujna 1984. godine punomoćnik podnositeljice zahtjeva izrazio je mišljenje da, čak i ako se pretpostavi da postoji neka manjkavost, ta je manjkavost čisto formalne naravi, te se položaj g. i gđe Cabales može smatrati sličnim položaju stranaka u izvanbračnoj zajednici. Njezin je zastupnik naknadno Sudu podnio pojedinosti o savjetu koji je dobio od filipinskih odvjetnika da se prema pravu te zemlje pretpostavlja da je brak valjan sve dok ga sud proglasi nevaljanim. Vlada je odgovorila kako je obaviještena da je taj brak bio nevaljan *ab initio* te kako nije potrebna nikakva sudska odluka da se utvrdi njegova nevaljanost. U proturječju s tim mišljenjem bio je naknadni savjet koji je pribavljen u ime gđe Cabales.

Vlasti Ujedinjene Kraljevine su s g. i gđom Cabales obavile razgovore u kolovozu i rujnu 1984. godine. Oni nisu iznijeli nikakve dokaze koji bi promijenili Vladin zaključak da je brak nevaljan. Međutim, gđa Cabales je izjavila da će, ako se g. Cabalesu dopusti ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu, oni obaviti obred sklapanja braka u toj zemlji. Upravo je u tim okolnostima u listopadu 1984. godine g. Cabalesu odbijen zahtjev za dozvolu nastanjenja u svojstvu muža, ali se smatralo kako, na temelju Pravila iz 1983., on ispunjava uvjete za dozvolu ulaska u Ujedinjenu Kraljevinu na privremenoj osnovi, u svojstvu zaručnika britanske državljanke.

49. Pred Komisijom i Sudom gđa Cabales je tvrdila kako postoje stvarne zapreke da se vrati živjeti na Filipine: prestara je, njena stručna sprema tamo nije priznata, te, osim toga, rad u Ujedinjenoj Kraljevini omogućuje joj financijski pomagati roditeljima i drugim članovima obitelji. Vlada je te tvrdnje osporila, posebno zbog toga što je nerealno pretpostaviti da se vještine koje ona ima kao medicinska sestra ne bi mogle dobro iskoristiti na Filipinima.

C. Gđa Balkandali

50. Gđa Sohair Balkandali ima trajno i zakonito prebivalište u Ujedinjenoj Kraljevini s pravom ostanka na neodređeno vrijeme. Rođena je u Egiptu 1946. ili 1948. godine. Roditelji su joj rođeni i žive u toj zemlji.

Ova podnositeljica zahtjeva prvi je put došla u Ujedinjenu Kraljevinu 1973. godine kad joj je, kao "ne-patrialu" (vidi stavke 13. do 15. ove presude), izdana dozvola ulaska na mjesec dana, u svojstvu posjetitelja. Naknadno joj je dozvola boravka još nekoliko puta produljivana, kao posjetitelju ili studentu, s time da je zadnje produljenje bilo do kolovoza 1976. godine. Ona ima visoki stupanj sveučilišne naobrazbe. Godine 1978. udala se za g. Corbetta, državljanina Ujedinjene Kraljevine i Kolonija, a pet dana nakon toga, izdana joj je, na temelju braka koji je sklopila, dozvola za neograničeni ostanak u Ujedinjenoj Kraljevini prema tada važećim propisima. Dana 26. listopada 1979. godine, ponovno na temelju braka, upisana je kao državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija, prema Zakonu o britanskom državljanstvu iz 1948., te je, kao posljedica toga, postala "patrial" (vidi stavke 11. *in fine* i 14. (a) ove presude). U to se vrijeme već bila razdvojila od g. Corbetta, a brak je razveden u listopadu 1980. godine.

51. G. Bekir Balkandali turski je državljanin rođen u Turskoj 9. travnja 1946. godine. U siječnju 1979. mu je, kao "ne-patrialu" izdana dozvola za ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu na mjesec dana, kako se čini kao posjetitelju. Naknadno mu je izdana dozvola ostanka do 31. ožujka 1980. godine u svojstvu studenta. Njegov zahtjev od 2. travnja za produljenje te dozvole odbijen je 23. rujna 1980. godine jer nije pohađao studij, a ministar unutarnjih poslova nije bio uvjeren da je on pravi student koji po okončanju studija ima namjeru napustiti zemlju. Kako je zahtjev za produljenje podnio nakon što mu je istekla dozvola, nije imao pravo na žalbu na temelju Zakona iz 1971. (vidi stavak 35. ove presude). Rečeno mu je da napusti Ujedinjenu Kraljevinu i upozoren je da se izlaže riziku kaznenog postupka ili postupka protjerivanja (vidi stavak 33.) ako to ne učini.

52. Od jeseni 1979. godine podnositeljica zahtjeva živjela je s g. Balkandalijem. U travnju 1980. godine rodio im se sin, koji ima pravo prebivanja u Ujedinjenoj Kraljevini. Dana 14. listopada 1980. godine Zajedničko vijeće za skrb o useljenicima podnijelo je zahtjev da se g. Balkandaliju dopusti ostanak u Ujedinjenoj Kraljevini dok ne sklopi brak sa svojom zaručnicom, podnositeljicom zahtjeva. Dana 30. ožujka 1981. godine službenici Ministarstva unutarnjih poslova obavili su s njih dvoje zajedno razgovor, kojom su prigodom oni dostavili dokaz o svom braku koji je sklopljen u siječnju 1981. godine. Zahtjev je prema tome smatran zahtjevom za ostanak u svojstvu muža žene nastanjene u Ujedinjenoj Kraljevini,

Zahtjev za dozvolu odbijen je 14. svibnja 1981. godine zbog toga što gđa Balkandali nije bila državljanka Ujedinjene Kraljevine i Kolonija koja bi bila rođena, ili čiji bi jedan od roditelja bio rođen, u Ujedinjenoj Kraljevini (stavak 117. Pravila iz 1980.; vidi stavak 24. (a) (i) ove presude). Protiv te odluke nije bila dopuštena žalba, jer g. Balkandali u trenutku podnošenja zahtjeva nije imao važeću dozvolu ostanka (vidi stavak 35. ove presude). Predstavke upućene Ministarstvu unutarnjih poslova posredstvom jednog zastupnika u Parlamentu bile su odbijene, u biti iz razloga što bi par bio mogao zajedno živjeti u Turskoj i što nije bilo dostatno uvjerljivih razloga koje bi opravdavali izvanredno postupanje izvan okvira pravila o useljavanju. Dopisom od 18. prosinca 1981. godine upućenom tom zastupniku, pomoćnik ministra u Ministarstvu unutarnjih poslova napisao je kako "bi se g. Balkandali sad trebao pobrinuti da trenutno napusti Ujedinjenu Kraljevinu, jer će se u

protivnom poduzeti mjere kako bi ga se prisililo da ode". Međutim, u dopisu od 3. prosinca 1982. godine upućenom tom istom zastupniku rečeno je kako "[pomoćnik ministra] za sada ne predlaže poduzimanje nikakvih mjera protiv [g. Balkandali]". U stvari, vlasti protiv njega nisu nikad pokrenule kazneni postupak ili postupak protjerivanja (vidi stavak 33. ove presude). Njihova je odluka, prema navodima Vlade, donesena u svjetlu svih okolnosti, uključujući i odluku Komisije o dopuštenosti zahtjeva gđe Balkandali. (vidi stavak 55. ove presude).

53. Dana 20. siječnja 1983. godine g. Balkandaliju je, kao mužu britanske državljanke, izdana dozvola ostanka u Ujedinjenoj Kraljevini na dvanaest mjeseci, u skladu s stavkom 126. Pravila iz 1982. (vidi stavak 28. (a) ove presude). To je bilo moguće jer je 1. siječnja 1983. godine gđa Balkandali automatski stekla britansko državljanstvo na temelju Zakona o britanskom državljanstvu iz 1981. (vidi stavak 26. (b) ove presude). G. Balkandali je naknadno podnio zahtjev za dozvolu ostanka na neodređeno vrijeme koja mu je izdana 18. siječnja 1984. godine na temelju stavka 177. Pravila iz 1983. (vidi stavak 31. ove presude). U rujnu 1984. godine radio je u ugostiteljstvu i uskoro je planirao otvoriti restoran. Njegova je supruga radila u jasicama dva dana u tjednu.

54. Pred Komisijom i Sudom gđa Balkandali je tvrdila kako postoje stvarne zapreke da sa suprugom ode živjeti u Tursku: navela je svoje čvrste veze s Ujedinjenom Kraljevinom i ustvrdila da bi ju, kao obrazovanu ženu i majku vanbračnog djeteta, u Turskoj smatrali društveno izopćenom. Vlada je smatrala kako stvarnih zapreka nema.

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

55. Zahtjev gđe Abdulaziz (br. 9214/80) Komisiji je podnesen 11. prosinca 1980. godine, dok su zahtjevi gđe Cabales (br. 9473/81) i gđe Balkandali (br. 9474/81) podneseni 10. kolovoza 1981. godine. Sve su podnositeljice zahtjeva tvrdile kako su žrtve prakse odobrene od strane Parlamenta i sadržane u Pravilima iz 1980., a koja je praksa nesukladna s Konvencijom, te navodnih povreda članka 3., članka 8. (zasebno i zajedno s člankom 14.) i članka 13.

56. Dana 11. svibnja 1982. godine Komisija je ta tri zahtjeva proglasila dopuštenima te je naredila njihovo spajanje u skladu s pravilom 29. svoga Poslovnika.

U svom izvješću od 12. svibnja 1983. godine (članak 31.) Komisija je izrazila mišljenje:

- da je došlo do povrede članka 14. zajedno s člankom 8. zbog spolne diskriminacije (jednoglasno),
- da nije došlo do povrede tih istih članaka zbog rasne diskriminacije (s devet glasova prema tri glasa);
- da izvorna primjena Pravila iz 1980. u slučaju gđe Balkandali predstavlja diskriminaciju na temelju rođenja, protivnu članku 14. zajedno s člankom 8. (s jedanaest glasova uz jedan suzdržani glas);

- da pomanjkanje djelotvornih domaćih pravnih sredstava u odnosu na zahtjeve podnositeljica zahtjeva na temelju članaka 3., 8. i 14. predstavlja povredu članka 13. (s jedanaest glasova prema jednom glasu);

- da nije potrebno dalje ispitivati to pitanje u svjetlu članaka 3. i 8.

Cjeloviti tekst mišljenja Komisije i odvojenog mišljenja iz tog izvješća objavljen je kao prilog ovoj presudi.

ZAVRŠNI PODNESCI KOJE SU SUDU PODNIJELE VLADA I PODNOSITELJICE ZAHTJEVA

57. Na raspravi održanoj 25. rujna 1984. godine Vlada je tvrdila kako je zahtjev gđe Cabales nedopušten *ratione materiae*. U odnosu na druga pitanja, u biti je ostala pri tvrdnjama iznesenim u svom očitovanju od 12. ožujka 1984. u kojem je od Suda zatražila da:

"(1) u odnosu na članke 8. i 14.

(a) odluči i proglasi da se pitanja kontrole useljavanja nalaze izvan domašaja članka 8., tako da se ne može uspjeti s nikakvim prigovorom na temelju članka 8., odnosno na temelju članka 14. zajedno s člankom 8., koji se odnose na primjenu mjera kontrole useljavanja;

(b) odluči i proglasi da se, nakon ispitivanja činjeničnog stanja ovih predmeta, pitanja koja su predmet prigovora nalaze izvan domašaja članka 8., s naprijed navedenom posljedicom;

(c) odluči i proglasi, ako je to potrebno, da je svaka diskriminacije prema članku 14. objektivno i razumno opravdana i da nije nerazmjerna ciljevima mjera o kojima je riječ;

(d) odluči i proglasi, ako je to potrebno, da, ako je i bilo ikakvog miješanja u ostvarivanje prava koja proizlaze iz članka 8. u tim primjenama, da je to u skladu sa zakonom i potrebno u demokratskom društvu radi interesa gospodarske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda i zaštite prava i sloboda drugih;

(2) u odnosu na članak 3., odluči i proglasi da činjenično stanje ovih predmeta nije takvo da bi moglo predstavljati (ili podredno, da ne predstavlja) nečovječno ili ponižavajuće postupanje iz tog članka (čl. 3.);

(3) odluči i proglasi da se članak 13. (čl. 13.) ne primjenjuje na ove predmete, jer se prigovori nalaze izvan domašaja članaka 3., 8. i 14. (čl. 3., čl. 8., čl. 14.); u svakom slučaju da presudi kako, u pogledu pravila o useljavanju, ne postoji obveza osigurati domaće pravno sredstvo prema tom članku (čl. 13.); podredno, da presudi kako, ukoliko s obzirom na činjenice članak 13. (čl. 13.) ipak nameće obvezu osigurati domaće pravno sredstvo u odnosu na bilo koje od pitanja koja su predmet prigovora, da je onda ta obveza ispunjena."

Podnositeljice zahtjeva su, sa svoje strane, u biti ostale kod tvrdnji iznesenih u svom očitovanju od 30. ožujka 1984. godine, u kojem su od Suda zatražile da odluči i proglasi:

"1. da su podnositeljice zahtjeva žrtve prakse kojom se krši njihovo pravo na poštivanje obiteljskog života, protivno članku 8. Konvencije;

2. da su, osim toga, one žrtve diskriminacijske prakse u osiguravanju tog njihovog prava

(a) u odnosu na sve tri podnositeljice zahtjeva, na temelju spola i rase; te

(b) u odnosu na gđu Balkandali, na temelju rođenja, što je protivno članku 14. zajedno s člankom 8. Konvencije;

3. da takva diskriminacije predstavlja ponižavajuće postupanje koje je protivno članku 3. Konvencije;

4. da pomanjkanje djelotvornih pravnih sredstava u odnosu na zahtjeve podnositeljica zahtjeva na temelju članaka 3., 8. i 14. predstavlja povredu članka 13. Konvencije;

5. da Vlada Ujedinjene Kraljevine podnositeljicama zahtjeva treba, na ime pravedne zadovoljštine, isplatiti odgovarajuću naknadu, uključujući i naknadu troškova."

O PRAVNIM PITANJIMA

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 8.

58. Podnositeljice zahtjeva tvrdile su kako su žrtve prakse kojom se krši njihovo pravo na poštivanje obiteljskog života, zajamčeno člankom 8. Konvencije, koji glasi kako slijedi:

"1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

A. Primjenjivost članka 8.

59. Vladina glavna tvrdnja bila je da se ni članak 8., a niti bilo koji drugi članak Konvencije ne primjenjuje na kontrolu useljavanja, u odnosu na koju je Protokol br. 4 jedini odgovarajući tekst. Prema mišljenju Vlade, činjenica da je svrha tog protokola, kako se navodi u njegovoj preambuli, pružiti dodatna prava, povrh onih zaštićenih Odjeljkom I. Konvencije u konačnici nedvojbeno dokazuje da prava koja se odnose na useljavanje nisu priznata samom Konvencijom, a posebno ne njenim člankom 8. Nadalje, podnositeljice zahtjeva su se pozivale na pravo koje nije zajamčeno strancima, čak ni Protokolom, instrumentom koji Ujedinjena Kraljevina ionako nije ratificirala.

Komisija je ovaj argument odbila u fazi ispitivanja dopuštenosti. Pritom je potvrdila svoju utvrđenu sudsku praksu, na koju se podnositeljice zahtjeva sad pozivaju: pravo stranca da uđe u neku zemlju i ostane u njoj kao takvo nije zajamčeno Konvencijom, ali se kontrola useljavanja mora vršiti u skladu s obvezama iz Konvencije, a isključenje određene osobe iz države u kojoj žive članovi njezine obitelji moglo bi potaknuti pitanje prema članku 8.

60. Sud ne može prihvatiti tvrdnju Vlade.

Podnositeljice zahtjeva nisu muževi, nego žene, a prigovaraju ne zbog toga što im je odbijen zahtjev za dozvolu ulaska ili boravka u Ujedinjenoj Kraljevini, već zbog toga što im je, kao osobama koje su zakonito nastanjene u toj zemlji, tamo uskraćen (gđa Cabales) ili im prijeti uskraćivanje (gđa Abdulaziz i gđa Balkandali) života u zajedništvu s njihovim supružnicima.

Prije svega, Sud podsjeća kako se Konvencija i njeni protokoli moraju čitati kao jedna cjelina. Kao posljedica toga, pitanje kojim se uglavnom bavi jedna od njihovih odredaba može, u nekim od svojih vidova, podlijevati i drugim njihovim odredbama (vidi presudu u predmetu *"Belgian Linguistic"* od 23. srpnja 1968., Serija A br. 6., str. 33, stavak 7.). Dakle, iako su neki vidovi prava na ulazak u zemlju uređeni Protokolom br. 4 u odnosu na države obvezane tim instrumentom, ne treba isključiti da mjere poduzete na području useljavanja mogu utjecati na pravo na poštivanje obiteljskoga života prema članku 8. Sud se, prema tome, u ovom pitanju slaže s Komisijom.

61. Podredno, Vlada je iznijela još dva argumenta u potporu svojoj tvrdnji da članak 8. nije primjenjiv.

Kao prvo, za članak 8. se kaže da isključivo jamči poštivanje postojećeg obiteljskog života, dok ovdje parovi o kojima je riječ, u vrijeme podnošenja zahtjeva kojim se tražilo da se muškarcu dopusti ulazak u Ujedinjenu Kraljevinu ili ostanak u njoj, nisu bili izgradili takav život da bi mogli opravdano očekivati da će ga u toj zemlji uživati.

Kao drugo, kako nije bilo zapreka da ovi parovi zajedno žive u Portugalu, na Filipinima, odnosno u Turskoj, oni su u stvarnosti tražili pravo odabira zemlje svog prebivanja, nešto što nije zajamčeno člankom 8.

Podnositeljice zahtjeva su te argumente osporile. Iako Komisija nije ispitivala zahtjeve prema članku 8. uzetom zasebno, ona je smatrala kako se oni ne nalaze izvan njezinog domašaja.

62. Sud podsjeća da, jamčeći pravo na poštivanje obiteljskoga života, članak 8. "pretpostavlja postojanje obitelji" (vidi presudu u predmetu *Marckx* od 13. lipnja 1979., Serija A br. 31., str. 14, stavak 31.). To, međutim, ne znači da se svaki planirani obiteljski život nalazi potpuno izvan njegovoga domašaja. Bez obzira na to što sve drugo riječ "obitelj" može značiti, ona u svakom slučaju mora obuhvaćati odnos koji proizlazi iz zakonitog i istinskog braka, kao što je onaj koji su sklopili g. i gđa Abdulaziz te g. i gđa Balkandali, čak i ako obiteljski život na koji se pozvala Vlada još nije u potpunosti bio izgrađen. Za te se brakove mora smatrati kako su dostatni da zaslužuju poštivanje koje zahtijeva članak 8.

Nadalje, izraz "obiteljski život", u slučaju bračnog para, redovno podrazumijeva zajednički život. Tu pretpostavku naglašava postojanje članka 12., jer se teško može pojmiti

da pravo na zasnivanje obitelji ne bi obuhvaćalo pravo na zajednički život. Sud nadalje bilježi kako g. i gđa Abdulaziz ne samo da su sklopili brak, već su određeno vrijeme i zajedno živjeli, sve dok g. Abdulazizu nije odbijen zahtjev za dozvolu ostanka u Ujedinjenoj Kraljevini (vidi stavke 40. do 41. ove presude). G. i gđa Balkandali su također zajedno živjeli te im se rodio sin, iako su se vjenčali tek nakon što je g. Balkandaliju istekla dozvola ostanka u svojstvu studenta, i nakon što mu je odbijen zahtjev za produljenje te dozvole. Njihov je zajednički život bio u neprekidnom trajanju u trenutku kad je odbijen njegov zahtjev za dozvolu ostanka u svojstvu muža (vidi stavke 51.d o 52.).

63. Slučaj gđe Cabales treba razmatrati odvojeno, imajući na umu pitanje koje se javilo u vezi s valjanošću njenoga braka (vidi stavak 48. ove presude). Vlada je tvrdila kako je, u tim okolnostima, njen zahtjev bio nedopušten *ratione materiae*, pa ga stoga Sud nije trebao ispitivati.

Iako je ova tvrdnja iznesena u odnosu na dopuštenost, Sud je mišljenja da se ona tiče merituma zahtjeva, pa ju je stoga poželjno rješavati na toj osnovi (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Airey* od 9. listopada 1979., Serija A br. 32, str. 10, stavak 18.).

Sud ne smatra kako treba rješavati pitanje različitih mišljenja koja su iznesena u pogledu učinka filipinskoga prava. G. i gđa Cabales obavili su obred sklapanja braka (vidi stavak 45. ove presude), a dokazi podneseni Sudu potvrđuju da su oni vjerovali da su vjenčani i da su istinski željeli zajedno živjeti i imali normalan obiteljski život. A to su, štoviše, naknadno i učinili. U tim je okolnostima, na taj način uspostavljeni odnos predanosti, bio dostatan da zahtijeva primjenu članka 8.

64. Preostaje Vladin argument koji se odnosi na odabir zemlje prebivanja. Sud smatra kako se to više tiče stupnja poštivanja obiteljskog života koje treba osigurati, te će ga stoga ispitati u tom kontekstu (vidi stavak 68. ove presude).

65. Zaključno treba reći kako je, u smislu članka 8., svaka od podnositeljica zahtjeva u dostatnoj mjeri izgradila "obiteljski život". Ta je odredba stoga u ovom predmetu primjenjiva.

S obzirom na važnost pitanja o kojima je riječ, Sud, za razliku od Komisije, smatra kako mora utvrditi je li došlo do povrede članka 8. uzetog zasebno.

B. Poštivanje članka 8.

66. Podnositeljice zahtjeva su tvrdile kako poštivanje obiteljskoga života – koje je u njihovom slučaju Ujedinjena Kraljevina trebala osigurati na području svoje nadležnosti – podrazumijeva pravo na zasnivanje obitelji u državi svoga državljanstva ili zakonitog nastanjenja. Podliježući jedino odredbama stavka 2. članka 8. dvojba između preseljenja u inozemstvo ili razdvojenosti od bračnoga druga, nesukladna je tom načelu. Nadalje, činjenična zapreka bila je jednako tako mjerodavna kao i pravna zapreka: kad bi parovi morali živjeti u Portugalu, na Filipinima, odnosno u Turskoj, to bi im donijelo ili bi im bilo donijelo značajne poteškoće (vidi stavke 43., 49. i 54. ove presude), iako nije bilo pravne prepreke da to učine.

67. Sud podsjeća da, iako je bitan cilj članka 8. zaštititi pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti, uz to mogu postojati i pozitivne obveze kao dio djelotvornog

"poštivanja" obiteljskoga života (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Marckx*, Serija A br. 31, str. 15, stavak 31.). Međutim, pogotovo kad je riječ o tim pozitivnim obvezama, pojam "poštivanja" nije jednoznačan: imajući na umu različitost praksi koje se slijede i situacija koje prevladavaju u državama ugovornicama, zahtjevi u odnosu na taj pojam značajno će se mijenjati od slučaja do slučaja. Prema tome, to je područje na kojem države ugovornice uživaju široku slobodu procjene u određivanju mjera koje treba poduzeti kako bi se osiguralo poštivanje Konvencije, s time da se dužna pozornost treba pokloniti potrebama i mogućnostima zajednice i pojedinaca (vidi, između drugih izvora prava, *mutatis mutandis*, naprijed navedenu presudu u predmetu "*Belgian Linguistic*", Serija A br. 6, str. 32, stavak 5.; presudu u predmetu *National Union of Belgian Police* od 27. listopada 1975., Serija A br. 19, str. 18, stavak 39.; naprijed navedenu presudu u predmetu *Marckx*, Serija A br. 31, str. 15, stavak 31. i naprijed navedenu presudu u predmetu *Rasmussen* od 28. studenoga 1984., Serija A br. 87, str. 15, stavak 40.). Osobito će se na području koje se sada razmatra opseg u kojem je država obvezna na svoje područje primiti rodbinu nastanjenih useljenika razlikovati ovisno o pojedinačnim okolnostima dotičnih osoba. Osim toga, Sud ne može zanemariti činjenicu da se ovaj predmet tiče ne samo obiteljskoga života, već i useljavanja, te da država, u okviru ustaljenog međunarodnog prava i podložno svojim ugovornim obvezama, ima pravo kontrolirati ulazak osoba koje nisu njeni državljani na svoje područje.

68. Sud primjećuje kako se ovaj postupak ne odnosi na useljenike koji su već imali obitelj koju su ostavili u drugoj zemlji dok nisu riješili status nastanjenja u Ujedinjenoj Kraljevini. Podnositeljice zahtjeva su, tek nakon što su se u Ujedinjenoj Kraljevini nastanile kao samci, sklopile brak (vidi stavke 39. do 40., 44. do 45. i 50. do 52. ove presude). Za dužnost koju nameće članak 8. ne može se smatrati da se proširuje na opću obvezu države ugovornice da poštuje slobodu bračnih parova da odaberu zemlju svog bračnog života i da prihvaća bračne drugove koje nisu njeni državljani radi nastanjenja u toj zemlji.

U ovome predmetu podnositeljice zahtjeva nisu dokazale da postoje zapreke izgradnji obiteljskoga života u njihovim vlastitim domovinama ili domovinama njihovih muževa odnosno da postoje posebni razlozi zbog kojih se to od njih ne može očekivati.

Osim toga u vrijeme sklapanja braka:

(i) gđa Abdulaziz je znala da je njezin suprug primljen u Ujedinjenu Kraljevinu na ograničeno vrijeme samo kao posjetitelj te da će trebati podnijeti zahtjev za trajni ostanak, te je, imajući na umu nacrt odredaba koji su tada već bio objavljen (vidi stavak 20. ove presude), mogla znati da će taj zahtjev biti odbijen;

(ii) gđa Balkandali je morala biti svjesna da je dozvola za privremeni ostanak koju je njen suprug imao kao student već bila istekla, da je njegovo prebivanje u Ujedinjenoj Kraljevini stoga nezakonito te da se, na temelju Pravila iz 1980. koja su tada bila na snazi, ne može očekivati usvajanje njegovog zahtjeva za nastanjenje.

Što se tiče gđe Cabales, koja nije nikada živjela s g. Cabalesom, ona je trebala znati da će mu trebati dozvola ulaska, te da mu, prema tada važećim pravilima, ta dozvola neće biti izdana.

69. Prema tome, "nepoštivanja" obiteljskoga života nije bilo, pa nije došlo ni do povrede članka 8. uzetog zasebno.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 14. ZAJEDNO S ČLANKOM 8.

A. Uvod

70. Podnositeljice zahtjeva su tvrdile kako su, zbog neopravdanih razlika u postupanju u odnosu na osiguranje prava na poštivanje njihovoga obiteljskog života, a koje su se razlike temeljile na spolu, rasi, a u slučaju gđe Balkandali, i na rođenju, one bile žrtve povrede članka 14. Konvencije, zajedno s člankom 8. Članak 14. glasi kako slijedi:

"Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost."

Pod pretpostavkom da Sud utvrdi da je članak 8. u ovom predmetu primjenjiv, Vlada je zanijekala da je bilo ikakve razlike u postupanju na temelju rase i ustvrdila da su, budući da su imale objektivna i razumna opravdanja i da su bile razmjerne ciljevima koje se nastojalo ostvariti, razlike u postupanju na temelju spola i rođenja bile u skladu s člankom 14.

71. Prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, članak 14. nadopunjuje ostale materijalne odredbe Konvencije i protokola. On nema samostalno značenje budući da ima učinak samo u odnosu na "uživanje prava i sloboda" koje štite te odredbe. Iako primjena članka 14. nužno ne pretpostavlja povredu ovih odredaba – i u toj je mjeri on samostalan – ne može biti mjesta njegovoj primjeni osim ako dotične činjenice potpadaju u domašaj jedne ili više njih (vidi, *inter alia*, naprijed navedenu presudu u predmetu *Rasmussen*, Serija A br. 87, str. 12, stavak 29.).

Sud je utvrdio kako je članak 8. primjenjiv (vidi stavak 65. ove presude). Iako Ujedinjena Kraljevina nije bila obvezna primiti g. Abdulaziza, g. Cabalesa i g. Balkandaliju u svrhu nastanjenja, te Sud stoga nije utvrdio povredu članka 8. uzetog zasebno (vidi stavke 68. do 69. ove presude), činjenice o kojima je riječ unatoč tome potpadaju u domašaj toga članka. U tom pogledu, može se *mutatis mutandis* povući paralela s predmetom *National Union of Belgian Police* (vidi presudu od 27. listopada 1975., Serija A br. 19, str. 20, stavak 45.).

Stoga je članak 14. primjenjiv.

72. Razlika u postupanju je, u smislu članka 14., diskriminirajuća ako "nema objektivno i razumno opravdanje", to jest, ako ne teži "legitimnom cilju" ili ako ne postoji "razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastojalo ostvariti" (vidi, *inter alia*, naprijed navedenu presudu u predmetu "*Belgian Linguistic*", Serija A br. 6, str. 34, stavak 10., naprijed navedenu presudu u predmetu *Marckx*, Serija A br. 31, str. 16, stavak 33. i naprijed navedenu presudu u predmetu *Rasmussen*, Serija A br. 87, str. 14, stavak 38.).

Države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene u određivanju opravdavaju li i do koje mjere razlike u inače sličnim situacijama drugačije postupanje u pravnim propisima (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Rasmussen*, *ibid.*, str. 15, stavak 40.), ali na Sudu je da u tom pogledu donese konačnu odluku.

73. U osobitim okolnostima ovoga predmeta, Sud smatra kako, jednu po jednu, mora ispitati tri osnove na kojima se navodno temelji diskriminirajuća razlika u postupanju.

B. Navodna diskriminacija na temelju spola

74. Što se tiče navodne diskriminacije na temelju spola, nije sporno da je na temelju Pravila iz 1980. bilo lakše muškarcu nego ženi naseljenoj u Ujedinjenoj Kraljevini ishoditi za svoju ženu nego njoj za muža, koji nisu britanski državljani, dopuštenje za ulazak ili ostanak u toj zemlji u svrhu nastanjenja (vidi stavke 23. do 25. ove presude). Rasprava se vodila oko pitanja je li ta razlika imala objektivno i razumno opravdanje.

75. Prema navodima Vlade, razlika u postupanju koja je predmet prigovora imala je za cilj ograničiti "primarno useljavanje" (vidi stavak 21. ove presude) i bila je opravdana potrebom zaštite domaćega tržišta rada u vrijeme visoke nezaposlenosti. Oni su se čvrsto pozvali na slobodu procjene koju države ugovornice uživaju na tom području, te su poseban naglasak stavili na ono što su opisali kao statističku činjenicu: postojala je veća vjerojatnost da će posao tražiti muškarci nego žene, a kao posljedica toga muškarci useljenici bi na to tržište izvršili veći utjecaj nego žene. Nadalje, tvrdilo se da je smanjenje broja muževa primljenih radi nastanjenja u Ujedinjenoj Kraljevini za otprilike 5.700 godišnje (vidi stavak 38. (e) ove presude), koje je Vlada pripisala Pravilima iz 1980., bilo značajno. Rečeno je da je to tako posebno ako se to smanjenje promatra u odnosu na njegov kumulativni učinak tijekom godina i na ukupan broj osoba primljenih radi nastanjenja.

Taj su stav podnositeljice zahtjeva osporile. Prema njihovom mišljenju, u Vladinoj tvrdnji nije uzeta u obzir uloga žena u suvremenom društvu i činjenica da muškarci mogu raditi kao samo-zaposlene osobe, te da, kako je pokazao slučaj gđe Balkandali (vidi stavak 53. ove presude), oni mogu otvarati nova radna mjesta, umjesto da traže zaposlenje. Nadalje, rečeno je da je Vladina brojka od 5.700 beznačajna, a, iz određenog broja razloga, u svakom slučaju i nepouzdana (vidi stavak 38 (e) *in fine* ove presude).

76. Vlada je nadalje tvrdila kako su mjere o kojima je riječ bile opravdane potrebom održavanja djelotvorne kontrole useljavanja, koja je išla u korist već nastanjenim useljenicima, kao i domaćem stanovništvu. Useljavanjem se vršio pritisak na društvo. Cilj Vlade je bio promicati javni mir, a čvrsta i poštena kontrola osiguravala je dobre odnose između različitih zajednica koje su živjele u Ujedinjenoj Kraljevini.

Podnositeljice zahtjeva su na to odgovorile kako se rasne predrasude stanovništva Ujedinjene Kraljevine ne mogu iznijeti kao opravdanje za te mjere.

77. U svom je izvješću Komisija smatrala kako, gledano u kontekstu useljavanja drugih skupina, stope godišnjeg iseljavanja, nezaposlenosti i gospodarske aktivnosti, učinak godišnjeg smanjenja broja muževa primljenih u Ujedinjenu Kraljevinu u svrhu nastanjenja (vidi stavak 38. (e) ove presude) od 2.000 (prema tadašnjoj procjeni Vlade) na domaće tržište rada nije bio takvoga opsega niti značaja da bi opravdao razliku u postupanju na temelju spola i njene štetne posljedice na obiteljski život žena o kojima je riječ. Nadalje, dugogodišnja opredijeljenosti prema spajanju obitelji muških useljenika, na koju se Vlada pozvala kao na razlog primanja žena, dok je istovremeno isključivala muževe, više nije odgovarala suvremenim zahtjevima u odnosu na jednako postupanje prema spolovima. Osim toga, nije utvrđeno ni da su tim pravilima poboljšani rasni odnosi ili kontrola useljavanja: oni su kod dijela useljeničke populacije mogli stvoriti ogorčenost, i nije dokazano da je teže ograničiti zlouporabe muževa koji nemaju britansko državljanstvo od zlouporaba drugih useljeničkih skupina. Komisija je jednoglasno zaključila kako je u osiguravanju prava podnositeljica

zahtjeva na poštivanje obiteljskoga života došlo do diskriminacije na temelju spola, protivno članku 14., jer je primjena mjerodavnih pravila bila nerazmjerna ciljevima kojima se težilo.

Na raspravi pred Sudom, izaslanik Komisije naveo je kako na taj zaključak ne utječe Vladina izmijenjena brojka (oko 5.700) koja se odnosi na smanjenje broja muževa primljenih u svrhu nastanjenja.

78. Sud prihvaća da su Pravila iz 1980. imala za cilj zaštititi domaće tržište rada. Činjenica da se, kako su naznačile podnositeljice zahtjeva, taj cilj mogao dodatno promicati ukidanjem "pravila podrijetla iz Ujedinjene Kraljevine" i "pravila rada tijekom praznika" (vidi stavak 20. ove presude) ni na koji način ne mijenja taj zaključak. Osim toga, Sud ne zamjećuje nikakve uvjerljive dokaze koji bi tome proturječili u parlamentarnoj raspravi, na koje su se podnositeljice zahtjeva također pozvale. Istina je, kako su one istaknule, da je nezaposlenost u Ujedinjenoj Kraljevini godine 1980. bila niža nego sljedećih godina, ali ona je unatoč tome već bila dosegla značajnu razinu te je bio prisutan značajan porast u usporedbi s prethodnim godinama (vidi stavak 38. (d) ove presude).

Iako je naprijed navedeni cilj nedvojbeno bio legitiman, to samo po sebi ne opravdava razliku uvedenu Pravilima iz 1980. u pogledu mogućnosti muškaraca i žena useljenika nastanjenih u Ujedinjenoj Kraljevini da za svoje žene i muževe, odnosno zaručnike i zaručnice koji nemaju britansko državljanstvo ishode dopuštenje za ulazak i ostanak u zemlji.

Iako države ugovornice uživaju određenu "slobodu procjene" u određivanju opravdavaju li i do koje mjere razlike u inače sličnim situacijama drugačije postupanje, opseg te slobode mijenjat će se ovisno o okolnostima, predmetu i njezinoj pozadini (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Rasmussen*, Serija A br. 87, str. 15, stavak 40.)

Što se tiče ovog pitanja, može se reći kako promicanje jednakosti spolova danas predstavlja važan cilj u državama članicama Vijeća Europe. To znači da bi se prije nego što bi se razlika u postupanju na temelju spola mogla smatrati sukladnom Konvenciji trebali iznijeti vrlo snažni razlozi.

79. Prema mišljenju Suda, Vladini argumenti sažeto prikazani u stavku 75. ove presude nisu uvjerljivi.

Možda je točno da je postotak radno sposobnih muškaraca u prosjeku veći od postotka radno sposobnih žena koje su "ekonomski aktivne" (u Velikoj Britaniji taj je postotak 90 posto za muškarce i 63 posto za žene) te da usporedive brojke vrijede i u odnosu na useljenike (prema statističkim podacima, taj je postotak 86 posto za muškaraca i 41 posto za žene useljenike s indijskog potkontinenta, te 90 posto za muškarce i 70 posto za žene useljenike iz Britanske Zapadne Indije i iz Gvajane) (vidi stavak 38 (d) ove presude).

Unatoč tome, to ne pokazuje da slične razlike u stvari postoje – ili da bi da nije bilo učinka Pravila iz 1980. postojale – i u pogledu odnosnog utjecaja koje bi na tržištu rada Ujedinjene Kraljevine izvršile žene i muševci useljenika. U vezi s time, u obzir se moraju uzeti i drugi čimbenici. Biti "ekonomski aktivan" ne znači uvijek da se netko nastoji zaposliti kod nekog drugog. Štoviše, iako je možda više muškaraca nego žena sklono tražiti zaposlenje, muževa useljenika bilo je već prije donošenja Pravila iz 1980. puno manje od žena useljenica (vidi stavak 38. (e) ove presude), od kojih su mnoge također bile "ekonomski aktivne". Iako je značajan dio tih žena, u mjeri u kojoj su bile "ekonomski aktivne", radio u nepunom radnom

vremenu, utjecaj žena useljenica na domaće tržište rada u usporedbi s muškarcima ne bi se smio podcijeniti.

U svakom slučaju, Sud nije uvjeren da je razlika koja unatoč tome može postojati između utjecaja muškaraca i žena na domaće tržište rada dostatna da bi opravdala razliku u postupanju, kojoj prigovaraju podnositeljice zahtjeva, u pogledu mogućnosti da se osobi nastanjenoj u Ujedinjenoj Kraljevini pridruži, ovisno o slučaju, njegova žena ili njezin muž.

80. U tom je kontekstu Vlada naglasila važnost utjecaja ograničenja sadržanih u Pravilima iz 1980. na useljavanje muževa, koja su, prema njenim procjenama, dovela do godišnjeg smanjenja broja muževa primljenih u svrhu nastanjenja za 5.700 (a ne za 2.000 kako je navedeno u izvješću Komisije).

Ne iznoseći svoj zaključak o točnosti brojke od 5.700, Sud primjećuje kako se u određenom trenutku navedeno smanjenje podudarilo sa značajnim povećanjem nezaposlenosti u Ujedinjenoj Kraljevini i kako je Vlada priznala da je određeni dio tog smanjenja nastao kao posljedica ekonomskih uvjeta, a ne samih Pravila iz 1980. (vidi stavak 38. (d) i (e) ove presude.

U svakom slučaju, iz razloga navedenih u stavku 79. ove presude, ostvareno smanjenje ne opravdava razliku u postupanju prema muškarcima i ženama.

81. Sud prihvaća da su Pravila iz 1980., kako je navela Vlada, između ostalog imala za cilj i promicanja javnog mira. Međutim, Sud nije uvjeren da je tom cilju pridonijela razlika između muževa i žena uvedena tim Pravilima.

82. Preostaje još jedan argument općenitije naravi koji je iznijela Vlada, a to je da Ujedinjena Kraljevina nije povrijedila članak 14. zbog činjenice da je u odnosu na neka pitanja djelovala velikodušnije nego što je to Konvencija zahtijevala – to jest, u pogledu. primanja žena i zaručnica muškaraca nastanjenih u zemlji.

Sud ne može prihvatiti taj argument. On bi želio istaknuti kako se članak 14. tiče izbjegavanja diskriminacije u uživanju prava iz Konvencije u mjeri u kojoj se zahtjevi Konvencije koji se odnose na ta prava mogu poštivati na različite načine. Pojam diskriminacije u smislu članka 14. općenito podrazumijeva slučajeve kad se prema određenoj osobi ili skupini, bez opravdanja, postupa manje povoljno nego prema drugima, iako Konvencija ne poziva na povoljnije postupanje.

83. Sud stoga zaključuje kako su podnositeljice zahtjeva žrtve diskriminacije na temelju spola, što predstavlja povredu članka 14. zajedno s člankom 8.

C. Navodna diskriminacija na temelju rase

84. Što se tiče navodne diskriminacije na temelju rase, podnositeljice zahtjeva pozvale su se na mišljenje manjine članova Komisije. Pozvale su se, *inter alia*, na čitavu povijest i pozadinu zakonodavstva o useljavanju Ujedinjene Kraljevine (vidi stavke 11. do 15. ove presude), te na parlamentarne rasprave o pravilima o useljavanju.

Osporavajući tu tvrdnju, Vlada je ustvrdila kako Pravila iz 1980. nisu rasno motivirana jer je njihov cilj bio ograničiti "primarno useljavanje" (vidi stavak 21. ove presude).

Većina članova Komisije zaključila je kako nije došlo do povrede članka 14. na toj osnovi. Većina politika useljavanja – koje ograničavaju slobodan ulazak – pravi razliku na temelju državljanstva, a neizravno i rase, etničkog podrijetla, a možda i boje kože. Iako država ugovornica ne može provoditi "politike čisto rasističke naravi", povoljnije postupanje prema vlastitim državljanima ili osobama iz zemalja s kojima ima najbliže veze ne predstavlja "rasnu diskriminaciju". Učinak pravila Ujedinjene Kraljevine u praksi nije značio da su ona neprihvatljiva zbog rasne diskriminacije, jer nije bilo dokaza da stvarno postoji razlika u postupanju na temelju rase.

Manjina članova Komisije je pak primijetila kako je glavni učinak tih pravila bio spriječiti useljavanje iz Nove zajednice naroda i Pakistana. To nije bilo slučajno: zakonodavna prošlost pokazala je kako je namjera bila "smanjiti broj useljenika tamne boje kože". Po svom učinku i svrsi, ta su pravila na neizravan način bila rasistička, pa je stoga u predmetu gđe Abdulaziz i gđe Cabales u tom pogledu došlo do povrede članka 14.

85. Sud se u tom pogledu slaže s mišljenjem većine članova Komisije.

Pravila iz 1980., koja su općenito bila primjenjiva na sve "ne-patriale" koji su željeli ući ili se nastaniti u Ujedinjenoj Kraljevini nisu sadržavala odredbe koje bi pravile razliku između osoba ili skupina na temelju njihove rase ili etničkoga podrijetla. Pravila su u stavku 2. sadržavala konkretnu uputu imigracijskim službenicima da svoje dužnosti izvršavaju ne obazirući se na rasu, boju kože ili vjeroispovijed osobe koja ima namjeru ući u zemlju (vidi stavak 20. ove presude), te su se primjenjivali općenito na osobe koje su imale namjeru useliti se iz svih dijelova svijeta, bez obzira na njihovu rasu ili podrijetlo.

Kao što je Sud već prihvatio, glavna i bitna svrha Pravila iz 1980. bila je ograničiti "primarno useljavanje" radi zaštite tržišta rada u vrijeme visoke nezaposlenosti. To znači da se jačanje ograničenja useljavanja ne temelji na prigovorima koji se tiču podrijetla ne-državljana koji žele ući u zemlju, već na potrebi smanjenja priljeva useljenika u relevantno vrijeme.

To što su većina useljenika protiv kojih su pravila bila usmjerena uglavnom bili potencijalni useljenici iz Nove zajednice naroda i Pakistana kao i to što su ona u relevantno vrijeme zbog toga pogađala manje bijelaca nego drugih, samo po sebi nije dostatan razlog da ih se smatra rasističkima: to je učinak koji ne proizlazi iz sadržaja Pravila iz 1980., već iz činjenice da su, među osobama koje su se željele useliti, neke etničke skupine brojčano nadmašivale druge.

Na temelju prethodnoga, Sud zaključuje kako Pravila iz 1980. nisu pravila razlike na temelju rase, te da stoga s te osnove nisu bila diskriminirajuća. Taj zaključak ne mijenjaju sljedeća dva argumenta na koje su se podnositeljice zahtjeva pozvale.

(a) Za uvjet da je žena ili zaručnica osobe koja ima namjeru ući u zemlju rođena ili da joj je jedan od njenih roditelja rođen u Ujedinjenoj Kraljevini kao i za "pravilo podrijetla iz Ujedinjene Kraljevine" (vidi stavke 23., 24. i 20. ove presude) kaže se da u povlaštenu položaj stavljaju osobe određenoga etničkog podrijetla. Sud, međutim, te odredbe smatra izuzecima uvedenim u korist osoba koja imaju bliske veze s Ujedinjenom Kraljevinom, koji ne utječu na opći smisao pravila.

(b) Za uvjet da su se bračni drugovi ili osobe koje namjeravaju stupiti u brak morale susresti (vidi stavke 22. do 24. ove presude) kaže se da ide na štetu pojedinaca s indijskog potkontinenta gdje je uobičajena praksa ugovorenih brakova. Međutim, prema mišljenju Suda, takav se uvjet ne može uzeti kao pokazatelj rasne diskriminacije: njegova je glavna svrha spriječiti izbjegavanje pravila putem lažnih brakova ili zaruka. Osim toga, to je uvjet koji nema nikakve veze s ovim predmetima.

86. Sud prema tome smatra da podnositeljice zahtjeva nisu žrtve diskriminacije na temelju rase.

D. Navodna diskriminacija na temelju rođenja

87. Gđa Balkandali je tvrdila kako je žrtva diskriminacije na temelju rođenja jer su, na temelju Pravila iz 1980., pravo da se njihovim muževima koji nisu britanski državljani tamo dopusti nastanjenje (vidi stavke 23. do 24. ove presude) imale samo one državljanke Ujedinjene Kraljevine i Kolonija nastanjene u Ujedinjenoj Kraljevini koje su rođene ili čiji je jedan od roditelja bio rođen u toj zemlji.

Nije bilo sporno da je Pravilima iz 1980. uvedena razlika u postupanju na temelju rođenja, a rasprava se vodila oko pitanja je li ona imala objektivno i razumno opravdanje.

Osim što se pozvala na izvješće Komisije, gđa Balkandali je tvrdila i da uklanjanje ove razlike iz naknadnih pravila o useljavanju (vidi stavak 28. (a) ove presude) dokazuje kako ona prije nije bila opravdana.

Vlada je smatrala kako je razlika o kojoj je riječ bila opravdana zauzetošću za izbjegavanje poteškoća s kojima bi se žene koje su imale bliske veze s Ujedinjenom Kraljevinom susrele kad bi, nakon sklapanja braka, bile obvezne iseliti se u inozemstvo kako bi ostale sa svojim muževima.

Komisija je smatrala kako je, unatoč naknadnom uklanjanju te razlike, zbog općeg interesa i moguće privremenosti pravila o useljavanju, morala izraziti svoje mišljenje. Ona je zauzela stav da razlika u postupanju koja se temelji na pukoj činjenici rođenja, ne vodeći računa o osobnim okolnostima ili zaslugama pojedinca, predstavlja diskriminaciju koja je protivna članku 14.

88. Sud ne može dijeliti mišljenje Komisije. U smislu članka 14., cilj koji je navela Vlada nedvojbeno je legitiman. Istina je da je osoba koja je, kao gđa Balkandali, bila u nekoj zemlji nastanjena nekoliko godina možda također uspostavila bliske veze s njom, čak i ako tamo nije rođena. Unatoč tome, općenito govoreći postoje uvjerljivi socijalni razlozi da se s osobama čija veza s određenom zemljom proistječe iz rođenja na njenom području posebno postupa. Prema tome, mora se smatrati da je ta razlika u postupanju imala objektivno i razumno opravdanje, a prije svega, nije dokazano da su njeni učinci povrijedili načelo razmjernosti. Taj zaključak ne mijenja činjenica da su u tom pogledu pravila o useljavanju naknadno izmijenjena.

89. Sud stoga smatra kako gđa Balkandali nije bila žrtva diskriminacije na temelju rođenja.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 3.

90. Podnositeljice zahtjeva su tvrdile kako su podvrgnute ponižavajućem postupanju, što predstavlja povredu članka 3. koji glasi:

"Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni."

Prema njihovom mišljenju, njihova diskriminacija predstavljala je uvredu ljudskoga dostojanstva. Osim toga, pozvale su se na dugotrajnu razdvojenost g. i gđe Cabales te tjeskobu i napetost koje trpe gđa Abdulaziz i gđa Balkandali.

Vlada je tu tvrdnju osporila s nekoliko osnova. Prema mišljenju Komisije, u članak 14. ugrađena je osuda ponižavajućih vidova spolne diskriminacije i drugih oblika diskriminacije, pa se nisu posebno pojavila pitanja povrede članka 3.

91. Sud primjećuje kako razlika u postupanju koja je predmet prigovora nije značila nikakvo preziranje ili nepoštivanje ličnosti podnositeljica zahtjeva, te kako njena namjera nije bila poniziti ili posramiti (niti se zbog nje to dogodilo), već isključivo postići ciljeve iz stavaka 75., 76., 78. i 81. ove presude (vidi presudu u predmetu *Albert and Le Compte* od 10. veljače 1983., Serija A br. 58, str. 13, stavak 22.). Ona se stoga ne može smatrati ponižavajućom.

Stoga nije došlo do povrede članka 3.

IV. NAVODNA POVREDA ČLANKA 13.

92. Podnositeljice zahtjeva tvrdile su kako nemaju djelotvorno pravno sredstvo u odnosu na svoje prigovore prema člancima 3., 8. i 14. te da je, prema tome, došlo do povrede članka 13. koji glasi:

"Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu."

Pod pretpostavkom da Sud utvrdi da su članci 3., 8. i 14. primjenjivi, Vlada je tvrdila da se, iako ne predstavljaju podzakonske akte, pravila o useljavanju nalaze u okviru načela koje je iznijela Komisija u svom izvješću u predmetu *Young, James and Webster* (Series B br. 39, str. 49), to jest da članak 13. ne zahtijeva osiguravanje pravnog sredstva za kontrolu sukladnosti nekog zakona s Konvencijom. Podredno su tvrdili kako su pravna sredstva koja su podnositeljicama zahtjeva bila na raspolaganju bila "djelotvorna".

Komisija je smatrala kako se pravila o useljavanju nalaze izvan okvira naprijed navedenih načela. Nakon što je preispitala raspoložive putove podnošenja pritužbi, zaključila je kako je došlo do povrede članka 13.

93. Sud je utvrdio kako je diskriminacija na temelju spola čije su žrtve bile gđa Abdulaziz, gđa Cabales i gđa Balkandali bila posljedica normi koje su u tom pogledu bile nesukladne s Konvencijom. U odnosu na to, budući da Ujedinjena Kraljevina nije ugradila Konvenciju u svoje domaće pravo, "djelotvorno pravno sredstvo" koje zahtijeva članak 13. ne može postojati (vidi presudu u predmetu *Silver and Others* od 25. ožujka 1983., Serija A br. 61, str. 42-44, stavci 111. do 119. i presudu u predmetu *Campbell and Fell* od 28. lipnja 1984., Serija A br. 80, str. 52, stavak 127.). Korištenje raspoloživih putova podnošenja

pritužbi (useljenički žalbeni sustav, predstavke ministru unutarnjih poslova, zahtjev za sudsko preispitivanje; vidi stavke 19. i 34. do 37. ove presude) moglo je biti djelotvorno jedino ako je podnositelj pritužbe tvrdio kako je diskriminacija posljedica pogrešne primjene Pravila iz 1980. Međutim, ovdje takva tvrdnja nije iznesena niti je navedeno da je diskriminacijom na bilo koji drugi način prekršeno domaće pravo.

Sud prema tome zaključuje kako je došlo do povrede članka 13.

V. PRIMJENA ČLANKA 50. KONVENCIJE

94. Gđa Abdulaziz, gđa Cabales i gđa Balkandali tražile su na ime "moralne štete" te troškova i izdataka pravednu zadovoljštinu na temelju članka 50. koji glasi:

"Ako sud utvrdi da je neka odluka ili mjera sudbene ili druge vlasti neke visoke ugovorne stranke potpuno ili djelomično suprotna obvezama koje proizlaze iz ... Konvencije, i ako unutarnje pravo te stranke omogućava samo djelomično uklanjanje posljedice te odluke ili mjere, Sud će, prema potrebi odrediti pravednu zadovoljštinu oštećenoj stranci."

Sve podnositeljice zahtjeva, uključujući i gđu Cabales, bile su žrtve povrede članka 14. zajedno s člankom 8. (vidi stavke 63. i 83. ove presude), te je prema tome članak 50. primjenjiv na svaku od njih.

A. Šteta

95. Podnositeljice zahtjeva tražile su "značajnu", ali količinski neodređenu, naknadu nematerijalne štete koju su pretrpjele u obliku patnje, poniženja i tjeskobe. Navele su kako se miješanje koje je predmet prigovora tiče vitalnog elementa jednoga društva, a to je obiteljski život, kako spolna diskriminacija doživljava opću osudu, te kako je postojanje prakse koja predstavlja povredu Konvencije otežavajući čimbenik. Osim toga, navele su i štetne posljedice na razvoj obiteljskih veza i stvaranje dugoročnih planova, prijetnju kaznenim postupkom ili postupkom protjerivanja protiv g. Abdulaziza i g. Balkandalija (vidi stavak 33. ove presude), dugotrajnu razdvojenost g. i gđe Cabales, te činjenicu da bi g. Abdulaziz bio primljen Ujedinjenu Kraljevinu u svrhu nastanjenja prema pravilima koja su bila na snazi u vrijeme sklapanja njegovoga braka i podnošenja zahtjeva za dozvolu ostanka (vidi stavak 41. ove presude). Gđa Balkandali dodala je kako joj činjenica da je njenom mužu dozvola ostanka naknadno izdana (vidi stavak 53. ove presude) nije pružila zadovoljštinu za patnju koju je prethodno doživjela.

Vlada je prvo tvrdila kako dodjeljivanje pravedne zadovoljštine gđi Abdulaziz i gđi Balkandali nije "potrebno". Nije bilo dokaza o navodnoj šteti niti je dokazano da je ikakva šteta nastala kao posljedica povreda koje bi mogao utvrditi Sud. Podredno je tvrdila kako bi utvrđivanje povrede samo po sebi predstavljalo dostatnu pravednu zadovoljštinu. U vrijeme sklapanja braka, dotični su parovi znali kako nemaju pravo zajedno živjeti u Ujedinjenoj Kraljevini. U stvari, to im nije bilo onemogućeno. A budući da su mogli zajedno živjeti u Portugalu ili Turskoj, obiteljske veze i dugoročni planovi nisu pretrpjeli štetu. Slične su tvrdnje iznesene i u pogledu gđe Cabales.

96. Zbog same svoje naravi, za nematerijalnu štetu navedenog tipa ne mogu uvijek postojati konkretni dokazi. Međutim, razumno je pretpostaviti da osobe koje se, kao podnositeljice zahtjeva, nađu suočene s problemima koji se odnose na nastavak ili početak svoga bračnog života mogu pretrpjeti patnju ili tjeskobu. Unatoč tome, imajući osobito na umu čimbenike na koje se pozvala Vlada u svojim podrednim tvrdnjama, Sud smatra kako u okolnostima ovih predmeta utvrđivanje povrede samo po sebi predstavlja dostatnu pravednu zadovoljštinu. Zahtjev podnositeljica zahtjeva za novčanu naknadu stoga se ne može prihvatiti.

B. Troškovi i izdaci

97. Podnositeljice zahtjeva zatražile su na ime troškova i izdataka koji su odnosili na postupak pred institucijama Konvencije – umanjene za iznose koje su primile u obliku pravne pomoći i donacije od 342, 83 GBP – sljedeće svote (bez poreza na dodanu vrijednost):

- (a) 14.955,61 GBP za naknade i isplate odvjetničkoj tvrtki *Bindman & Partners*;
- (b) 8.745 GBP za naknade g. Michaelu Beloffu, Q.C.;
- (c) 5.411 GBP za naknade pomoćnom odvjetniku (gđa Dangor do ožujka 1984. i prof. Higginsu nakon toga);
- (d) 120,75 USD, što predstavlja jednu polovicu neisplaćenu iz fonda pravne pomoći Suda za naknade isplaćene tvrtki *Sycip, Salazar, Feliciano & Hernandez* za savjete o filipinskom pravu u vezi s brakom gđe Cabales;

98. Vlada je naznačila kako je pripravna isplatiti one iznose koji su u skladu s praksom Suda u tom pitanju, a koji ne uključuju pravnu pomoć koju su podnositeljice zahtjeva primile. Uz iznimku pitanja spomenutih u sljedećem stavku, Vlada nije tvrdila da zahtjev nije zadovoljio kriterije Suda u tom pitanju (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, presudu u predmetu *Zimmerman and Steiner* od 13. srpnja 1983., Serija A br. 66, str. 14, stavak 36.). Prije svega, Vlada nije osporavala da su podnositeljice pretrpjele troškove povrh onih obuhvaćenih pravnom pomoći koju su primile (usp., *inter alia*, presudu u predmetu *Airey* od 6. veljače 1981., Serija A br. 41, str. 9, stavak 13.). Podložno ispitivanju tih pitanja, Sud stoga zadržava čitav iznos zahtjeva.

99. (a) Vlada je primijetila kako su naknade koje se traže u odnosu na pomoćnog odvjetnika, u usporedbi s onima koji se traže za glavnog odvjetnika, više nego što bi bio običaj platiti u domaćim sporovima. Podnositeljice zahtjeva osporile su postojanje nefleksibilnog pravila u tom pogledu.

Sud podsjeća kako on, u svakom slučaju, nije vezan pravilima domaće prakse na ovom području (vidi presudu u predmetu *Silver and Others* od 24. listopada 1983., Serija A br. 67, str. 10, stavak 20.). Uzimajući u obzir okolnosti i složenost predmeta, Sud smatra kako je visina naknada o kojima je riječ razumna.

(b) Vlada je tvrdila kako bi, osim ako osoba koja je savjetovala tvrtku *Sycip, Salazar, Feliciano & Hernandez* nije nastupala kao zastupnik tvrtke *Bindman & Partners*, naknadu prvospomenutoj tvrtki trebalo na odgovarajući način umanjiti: Gđa Cabales je odgovorila da je ta osoba nastupala u tom svojstvu, te da je drugospomenuta tvrtka platila

naknadu. Sud bilježi kako je troškovnik o kojemu je bila riječ u stvari bio naslovljen na tvrtku *Bindman & Partners*.

100. Troškovi i izdaci koje je priznao Sud ukupno su iznosili 120,75 USD i, nakon oduzimanja donacije od 342,83 GBP, 28.768,78 GBP. Od tog iznosa treba oduzeti svotu od 9.650 FF koje su podnositeljice zahtjeva primile od Komisije i Suda na ime pravne pomoći. Brojku koja se na taj način dobije treba uvećati za vrijednost poreza na dodanu vrijednost, ako se mora zaračunati.

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. presuđuje da je članak 8. primjenjiv u ovom predmetu, ali da, uzet zasebno, nije povrijeđen;
2. presuđuje da je članak 14. primjenjiv u ovom predmetu;
3. presuđuje da je došlo do povrede članka 14. Konvencije zajedno s člankom 8. zbog diskriminacije svake od podnositeljica zahtjeva na temelju spola;
4. presuđuje da nije došlo ni do kakve druge povrede članka 14. zajedno s člankom 8.;
5. presuđuje da nije došlo do povrede članka 3.;
6. presuđuje da je došlo do povrede članka 13. u odnosu na prigovor o diskriminaciji na temelju spola;
7. presuđuje da Ujedinjena Kraljevina podnositeljicama zahtjeva treba zajedno isplatiti, na ime troškova i izdataka, svote koje se dobiju izračunima koji će se obaviti u skladu sa stavkom 100. presude.

Sastavljeno na engleskom i francuskom i doneseno na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu 28. svibnja 1985. godine

Gérard WIARDA, v.r.
predsjednik

Marc-André EISEN, v.r.
tajnik

U skladu s člankom 51., stavkom 2. Konvencije, te pravilom 52. stavkom 2. Poslovnika Suda, ovoj su presudi dodana odvojena suglasna mišljenja g. Thóra Vilhjálmssona, g. Bernhardta, g. Pettitija i g. Gersinga.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA THÓRA VILHJÁLMSSONA

Glasovao sam s ostalim članovima Suda. Moji razlozi za donošenje zaključka kako nije došlo do povrede članka 8. uzetog zasebno (točka 1. izreke) razlikuju se od onih iznesenih u presudi. Nalazim kako taj članak nije povrijeđen, iako je prema mom mišljenju bilo prisutno nepoštivanja obiteljskoga života podnositeljica zahtjeva. Nalazim kako je miješanje bilo opravdano prema stavku 2. članka 8. jer je bilo u skladu sa zakonom i potrebno u demokratskom društvu radi interesa gospodarske dobrobiti tužene države.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA BERNHARDTA

Glasovao sam kao i ostali članovi Suda, ali moje se razmišljanje o članku 8. i članku 13. u određenoj mjeri razlikuje od stavova izraženih u presudi.

1. Prema ovoj presudi, članak 8., stavak 1. je primjenjiv, ali ako se uzme zasebno, on nije povrijeđen jer nije prisutno "nepoštivanje" obiteljskog života. Takvo razmišljanje isključuje primjenu članka 8., stavka 2. i u stvari nameće pripadajuća ograničenja pravima zajamčenim stavkom 1. članka 8. Moje je mišljenje kako mjere o kojima je riječ mogu biti opravdane, a to i jesu, jedino primjenom članka 8., stavka 2.

2. Što se tiče članka 13., ova presuda slijedi sudsku praksu koju je Sud utvrdio nakon svoje presude u predmetu *Silver and Others* od 25. ožujka 1983. Prema mom mišljenju, tu sudsku praksu treba promijeniti jer nije u skladu s ciljem i svrhom članka 13. – odredbe čija formulacija doduše dovodi do dvojbi.

Prema ovoj presudi, članak 13. uvijek je i automatski povrijeđen ako su ispunjeni sljedeći uvjeti: (1) ako Konvencija ne čini dio unutarnjeg prava dotične države i (2) ako su unutarnjim pravom države, prema utvrđenju Suda, povrijeđena druga prava zajamčena Konvencijom (u ovom slučaju članak 8. zajedno s člankom 14.). Rezultat ovakvog razmišljanja je da je tumačenje materijalnih odredaba od strane ovoga Suda odlučno i za povredu odnosno ne-povredu članka 13. Kad god Sud utvrdi povredu jednog od članaka od članka 2. do članka 5. odnosno od članka 8. do članka 12. Konvencije zbog postojanja i primjene nacionalne pravne norme u državi u kojoj Konvencija ne čini dio unutarnjega prava, automatski je povrijeđen i članak 13. To je tumačenje dvojbeno iz barem dva razloga.

Na države se primjenjuju nejednaki standardi, s obzirom na položaju Konvencije u njihovom unutarnjem pravu. Država u kojoj se Konvencija ne primjenjuje može izravno u svome unutarnjem pravu predvidjeti najopsežniji popis ljudskih prava i/ili sofisticirani sustav pravne zaštite, ali ona će, unatoč tome, uvijek povrijediti članak 13. ako bilo koja od unutarnjih pravnih odredaba nije u skladu s Konvencijom. To je teško razumljivo.

Članku 13. mora se, prema mom mišljenju, dati tumačenje koje je neovisno o pitanju je li u stvari povrijeđena bilo koja druga odredba Konvencije. Kad god neka osoba prigovara da je nacionalna (upravna ili izvršna) vlast povrijedila jednu od odredaba same Konvencije ili bilo koje slično jamstvo ili načelo sadržano u nacionalnome pravnom sustavu, članak 13. je po mom mišljenju primjenjiv i određeno pravno sredstvo mora biti na raspolaganju.

Unatoč tim razmatranjima, glasovao sam kao i većina jer se u određenoj mjeri smatram vezanim prijašnjom sudskom praksom Suda. Osim toga, Ujedinjena Kraljevina,

koliko mogu vidjeti, u ovim predmetima nije osigurala pravna sredstva potrebna na temelju članka 13., čak i ako se ta odredba tumači prema stavu objašnjenom u ovom mišljenju.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA PETTITIA

(Prijevod)

Slažem se sa stavovima o članku 13. Konvencije koje je izrazio sudac Bernhardt u svom suglasnom mišljenju.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA GERSINGA

Slažem se sa stavovima o članku 13. Konvencije koje je izrazio sudac Bernhardt u svom suglasnom mišljenju.